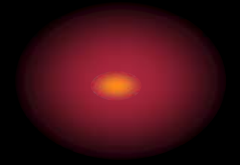

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

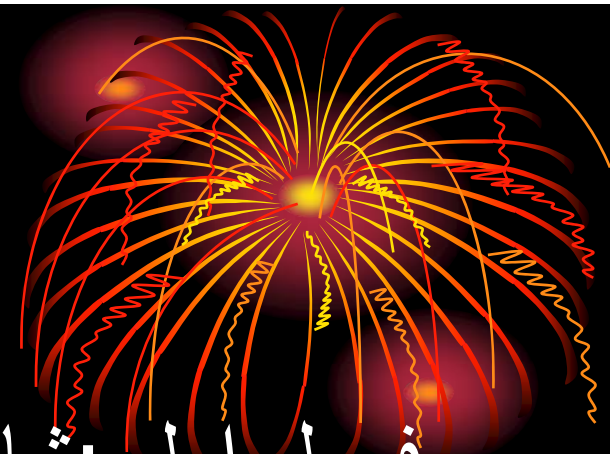

مبانی جغرافیای روستایی

- فصل اول: شالوده ها و تعاریف

- فصل دوم: روش بررسی در جغرافیای روستایی

- فصل سوم: ساختار مکانی سکونتگاههای روستایی

- فصل چهارم: بافت کالبدی سکونتگاههای روستایی

- فصل پنجم: ویژگیهای اجتماعی-اقتصادی سکونتگاههای روستایی

- فصل ششم: روابط شهر و روستا
- فصل هفتم: برنامه ریزی و توسعه روستایی

پیشگفتار

بررسی علمی روستاها تنها در دهه های اخیر مورد توجه قرار گرفته است.

ضرورت این مسئله ریشه در رشد بی رویه شهرها، نارساییها، پیچیدگیهای اجتماعی-اقتصادی درواماندگی، تزلزل و فروپاشی حیات روستایی دارد.

رشد و توسعه بسیاری از کشورهای درگرو ساماندهی
عرصه های روستایی است.

فصل اول

شالوده ها و تعاریف

هدف کلی فصل اول

آشنایی با مفاهیم جغرافیایی (محیط طبیعی، محیط فرهنگی) بویژه ریشه ها و بنیادهای جغرافیای روستایی، چشم انداز و چشم انداز روستایی می باشد.

تبیین نحوه استقرار سکونتگاه‌های روستایی و توضیح
روستا و روستایی و در نهایت بررسی اهداف جغرافیای
روستایی و ارتباط آن با علوم دیگر می باشد.

تحول مطالعات روستا شناسی

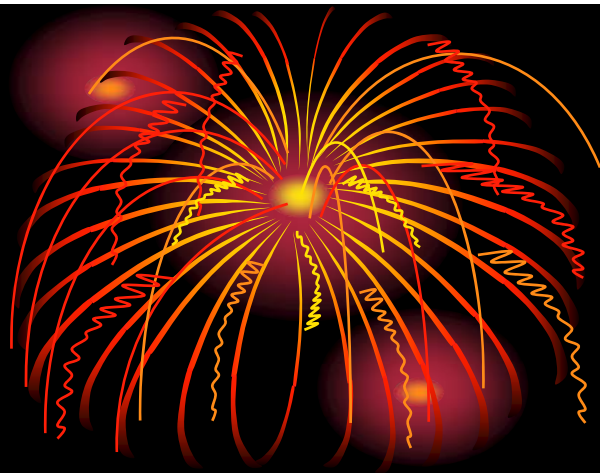

مطالعات جغرافیای روستایی بر بررسی عرصه های
ساختاری – کار کردی استوار است.

عرصه های روستایی ارتباط میان عوامل و روندهای
گوناگون محیطی – اکولوژیک، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی
را بهتر نشان می دهد

ریشه های جغرافیای روستایی

قرن نوزدهم: تحقیقات ریتر ، همبولت
راتسل: بنیانگذار جغرافیای انسانی
دولابلانش: توجه به سکونتگاهها و نقاط روستایی

چشم انداز و چشم انداز روستایی

اجزای چشم انداز:

- عوامل غیرآلی

- عوامل آلی

- انسان موجودی اندیشمند و اجتماعی

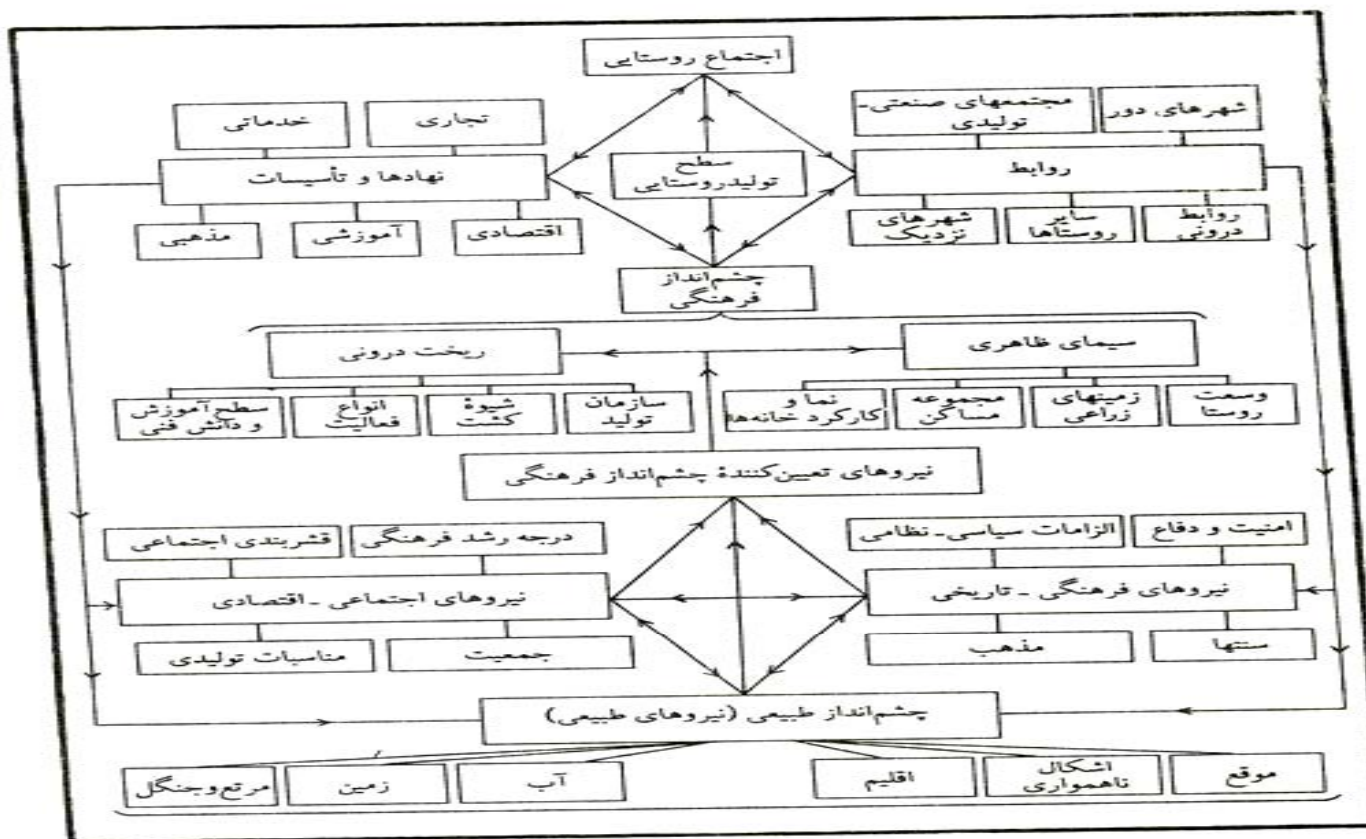
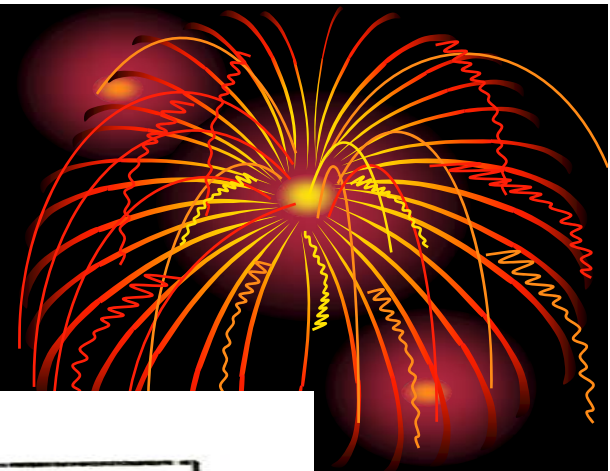

چشم انداز جغرافیایی: فضای خاص حاصل از کنش
متقابل نیروهای گوناگون طبیعی-انسانی در يك
بافت مکانی معین

چشم انداز روستایی: حاصل فعالیت و نحوه ی
برخورد گروههای روستایی در يك محیط طبیعی
-انسانی معین دارای دو بعد اساسی است ۱- چهره
ظاهری ۲- ریخت درونی

نمودار ۱-۱

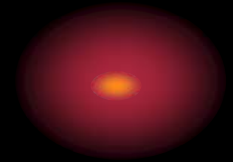

نمودار ۱-۱ مدل اجزای چشم انداز روستایی

اسکان ، روستا و جغرافیای روستایی

اسکان و روستا

بر پایی اولین روستاها در دره های آبرفتی
خاورمیانه در عصر نو سنگی می باشد.
عوامل موثر در شکل گیری فضای روستایی:

- طبیعی

- انسانی

نحوه استقرار سکونتگاهها ، شکل پذیری و پراکنش
خانه ها ، مزارع ، مالکیت و شیوه بهره برداری از
منابع آب و خاک تا حد زیادی متاثر از چگونگی
دستیابی به آب و منابع است.

روستا و روستایی

عمده ترین شاخصهای تفکیک روستا از شهر :

الف) وسعت

ب) وضعیت و نوع فعالیت اقتصادی

ج) درجه اشتغال ، قشر بندی اجتماعی

د) درجه پیچیدگی روابط و مناسبات

ه) چگونگی بهره گیری از نهادهای اجتماعی، فرهنگی،
اقتصادی و سیاسی
و) میزان و ترکیب جمعیت که رایجتر از موارد دیگر است

روستا: فضای اجتماعی که در آن با توجه به تراکم نسبی ناچیز جمعیت ، نوع خاصی از فعالیتهای اقتصادی (کشاورزی) غلبه دارد.

ساختار روستایی بیانگر زیربنا و نظم و ترتیب درونی مجموعه روستا است.

تعریف و اهداف جغرافیای روستایی

جغرافیای روستایی بررسی و شناخت مکانی – فضایی و
ساختاری – کارکردی اجتماع روستایی است

ومی. کوشد بابر رسی ویژگیهای ساختاری، توجه به جنبه
های کارکردی سکونتگاههای روستایی و شناخت دقیق
فضاهای انسانی به حل مسائل روستایی کمک کند.

ارتباط جغرافیای روستایی با برخی از علوم

اقسام این ارتباط عبارتند از :

- علوم زیربنایی در بررسیهای روستایی
- علوم نزدیک با جغرافیای روستایی
- علمی که به نحوی بریافته های جغرافیای روستایی متکی است

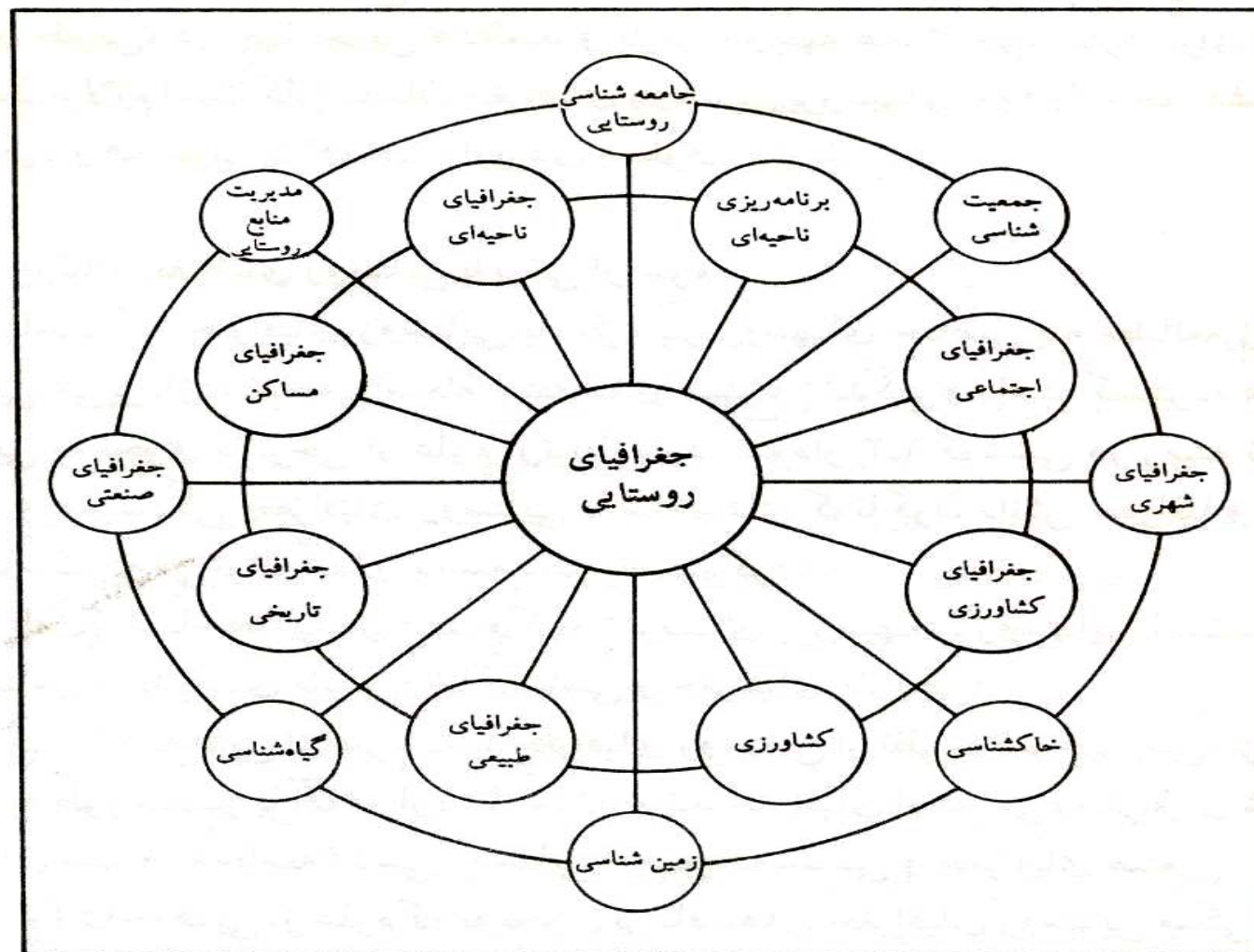
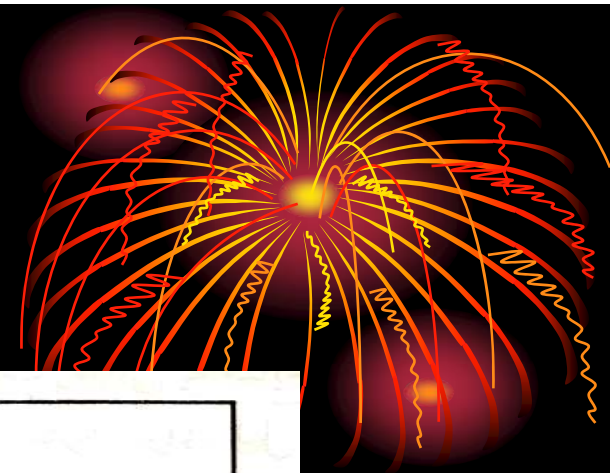

علوم گوناگون اجتماعی در برابر یکدیگر قرار ندارند
بلکه وظیفه هر یک از آنها بیش از هر چیز چاره اندیشی
برای مسایل جامعه انسانی و کاستن بیشتر از مشکلات
اجتماع روستایی است.

نمودار ۱-۲

خود آزمایی فصل اول

۱- کدامیک ارتباط میان عوامل و روند های گوناگون محیطی – اکولوژیک و اجتماعی ، سیاسی ، اقتصادی را مناسبتر نشان می دهد ؟

الف: عرصه های ساختاری – کارکردی

ب: عرصه های روستایی

ج: عرصه های فضایی

د: محیط طبیعی

۲- کدام دانشمندان به تکامل دانش جغرافیا به عنوان يك علم كمك كردند ؟

الف: ریتر و همبولت

ب: ریتر و راستل

ج: همبولت و دولابلاش

د: راستل و دومانژون

۳- عوامل اساسی و تعیین کننده در نحوه شکل پذیری و
تغییر چشم انداز انسانی چیست ؟

الف: عوامل طبیعی

ب: مناسبات اجتماعی – اقتصادی

ج: نوع و دامنه نیازهای مطرح در يك جامعه انسانی

د: روابط متقابل انسان با محیط

۴- کدام دانشمند چشم انداز را شبیه يك قالی می داند ؟

الف: راتسل

ب: ریتر

ج: دولابلاش

د: هانس کارول

۵- اولین روستاها ابتدا در چه مکانی بر پا شدند؟

الف: بین النهرین

ب: دره های آبرفتی خاورمیانه

ج: مناطق مستعد کشاورزی

د: مناطق استوایی

پاسخ خودآزمایی فصل اول

۱- ب

۲- الف

۳- ج

۴- د

۵- ب

فصل دوم

روش بررسی در جغرافیای روستایی

هدف کلی فصل دوم

در این فصل نحوه و چگونگی بررسیهای روستایی
همچنین موضوعات ، مراحل ، ابزار کار و در نهایت
بررسی میدانی به تفصیل شرح داده خواهد شد.

مقدمه

پس از جنگ جهانی دوم با گسترش شهرگرایی روستاها
نیز دگرگونیهای پر دامنه ای یافته است.

از يك طرف با فرايندگسترش شهرگرایی ورشد بيرويه
شهرها وازسوي ديگر كاهش اهميت سكونتگاه‌هاي
روستايي را به همراه داشت.

در کشورهای صنعتی توسعه صنعتی بر پایه دگرگونیهای
ساختار و توسعه تولیدات کشاورزی امکان پذیر شده است
و در تاریخ این کشورها دوره های معینی در خصوص
جمعیت روستایی قابل تشخیص است:

۱- گریز جمعیت در دوره انقلاب صنعتی و پس از آن تا
جنگ جهانی دوم

۲- روی آوردن بخشی از جمعیت شهری به روستاها در
دهه های اخیر سده ی بیستم

۳- پس از جنگ دوم جهانی و همه گیر شدن استفاده
از (اتمبیل) به عنوان وسیله جابجایی شخصی سهولت
جابجایی جمعیت مشخصا به عنوان دوره ی جمعیت
پذیری روستاها مشخص شده است.

در کشورهای که هنوز ساختاری زراعی دارند تقابل
روشهای نو و سنتی و گسترش ناهماهنگ بعضی منابع
و عدم پیوند و هماهنگی این روشها و روندها با فعالیتهای
کشاورزی

وبویژه زندگی وتولید روستایی ،باعث دگرگونی وازهم گسیختگی اموراجتماعی –
اقتصادی در روستاها ونهایتا درکل جامعه شده است .

جمعیت فقیر و آموزش نیافته روستایی در کشورهای
جنوب توده و ارجهت برخورداری از خدمات و
تسهیلات بیشتر و امکانات شغلی متنوعتر، به شهرها و
شهرکها هجوم می آورند و از آنجا

که واحد های شهری توان پذیرش این (میهمانان
ناخوانده) را ندارند درحالی آبادها و اطراف شهرها
بویژه شهرهای بزرگ به صورت حاشیه ای گذران می
کنند.

جنبه های مختلف بررسیهای روستایی

۱- شناخت و تبیین مجموعه نیروها ، عوامل و روندهایی
که در بر پایی ،تغییر یا رشد و گسترش نظام روستایی
موثرند.

۲- بررسی کنش و روابط متقابل میان عوامل و نیروها

۳- سنجش دقیق درجه تاثیرپذیری يك عامل و نقش آن

در دگرگونی سایر عوامل

۴- پیش بینی و تعیین میزان دگرگونی لازم در عوامل

تاثیرگذار

۵- به کارگیری یافته ها برای دستیابی به يك نظام زیست

محیطی و انسانی مناسب

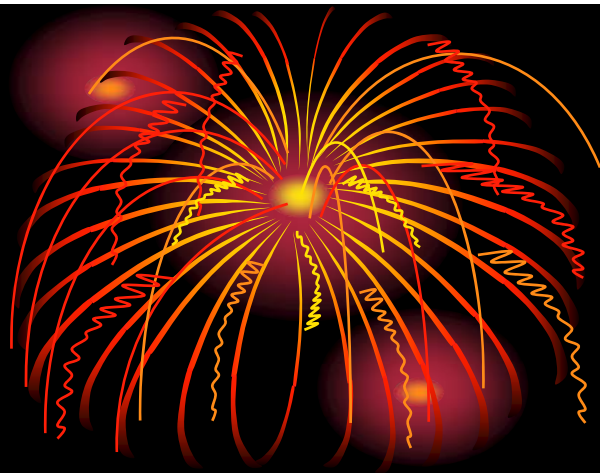

در جنبه های مختلف بررسیهای روستایی جغرافیدان
باید توان طرح مناسب مساله یامسایل با توجه به دامنه
عملکرداین دانش داشته باشد.

طرح درست مساله به شناخت کافی وارایه تعریفی
مناسب از آن بستگی دارد.

موضوع بررسی

جنبه های مورد اشاره در بررسیهای جغرافیای روستایی:

- نحوه استقرار و پراکندگی مکانی روستاها

- بنیادهای زمینداری

- چگونگی دگرگونیهای زندگی روستایی

- شیوه های متنوع سکونت گزینی

- روند پیدایش یا از میان رفتن روستاها
  - طبقه بندی سلسله مراتب سکونتگاههای روستایی
  - بررسی امکانات طبیعی-انسانی و مطالعه وضع
- موجود روستاها

در يك بررسی علمی محقق برای تعیین دقیق و تبیین
منطقی اهداف تحقیق ، پیش فرضهایی را مطرح می
سازد. که آنها استخوان بندی طرح هستند

معمولا دو یا چند متغیر را به عنوان شاخصهایی برای شناسایی جنبه یا جنبه
هایی از پیچیدگی يك مساله بیان می دارد.

به عنوان نمونه

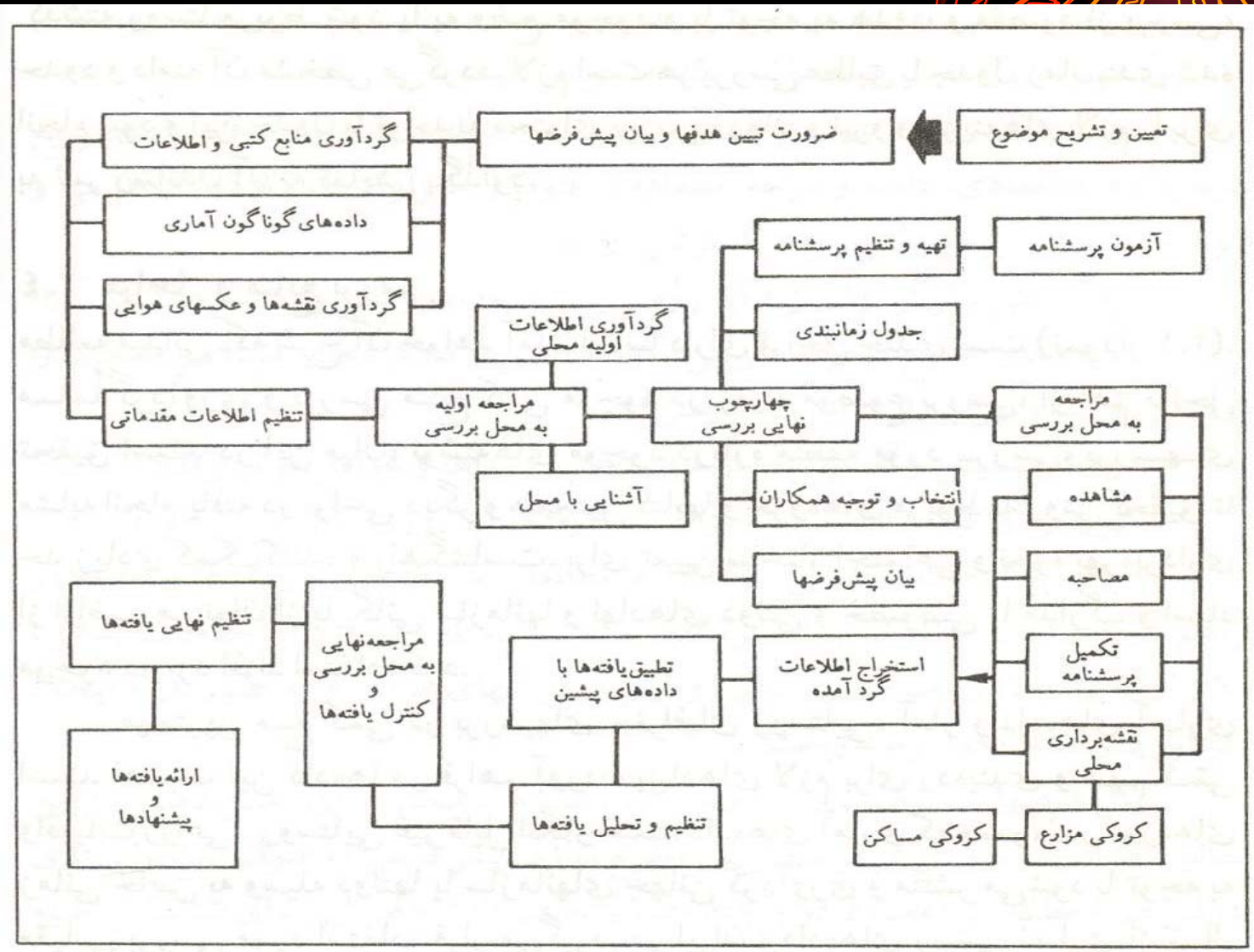

گسترش تولید چغندر در دشت اسدآباد به میزان آبیاری در دسترس بستگی دارد.

فرضیه سازی در پایان مطالعه بایستی محقق شود.

نمودار ۱-۲

گردآوری منابع کتبی در زمینه موضوع بررسی ، از اهم مراحل تحقیق است.
مهمترین منبع کمی بررسیهای جغرافیای روستایی ، آمار و داده های آماری
است.

علاوه بر فرهنگهای آبادی منتشر شده در سالهای ۱۳۴۵

۱۳۶۵، ۱۳۵۵ منابع زیردربررسی روستاهای ایران
حایز اهمیت است

الف) فرهنگ جغرافیایی سالهای ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۶۰
ب) فرهنگ اجتماعی و اقتصادی دهات و مزارع کشور به
تفکیک استانها

(ج) فرهنگ کشاورزی سال ۱۳۶۷

(د) داده های مرکز مبارزه با مالاریای سابق و خانه

های بهداشت

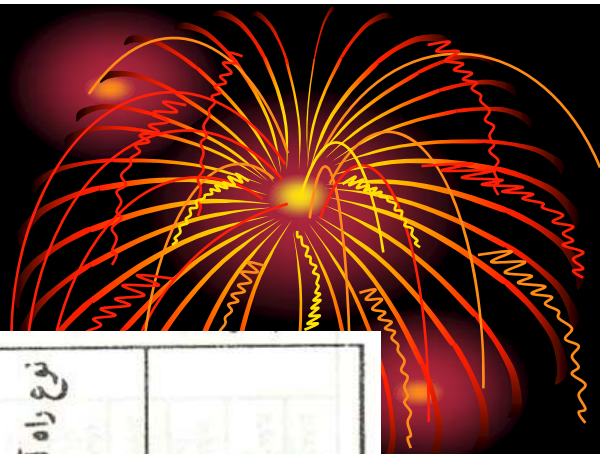
جدول ۱-۲

فعالیت کشاورزی							جمعیت شاغل	جمعیت باسواد	جمعیت ۹ ساله و بیشتر	کل جمعیت	تعداد خانوار	نوع راه آبادی (کل)	آبادی
پرورش ماهی	پرورش زنبور عسل	پرورش گاو	پرورش طیور	دامداری و دامپروری	باغبانی	زراعت							
				*		*	۸	۱	۲۰	۳۸	۵	۴	۱
				*		*	۱۸	۶	۶۷	۸۲	۱۵	۴	۲
				*		*	۱۷	۷	۹۶	۱۲۴	۱۸	۲	۳
				*		*	۱۰	۱	۳۸	۴۹	۶	۴	۴
				*		*	۵	۰	۲۳	۲۶	۴	۴	۵
				*		*	۸	۰	۲۸	۳۸	۶	۴	۶
				*		*	۱۲	۱۰	۵۳	۶۴	۱۰	۴	۷
				*		*	۴۸	۸۹	۲۱۷	۲۶۶	۴۲	۲	۸
				*		*	۳	۱	۸	۹	۲	۴	۹
				*		*	۶۵	۱۲۹	۴۰۴	۵۴۲	۸۳	۴	۱۰
				*		*	۲۷	۱۸	۱۱۰	۱۴۹	۲۲	۴	۱۱
				*		*	۱۱	۱	۲۲	۳۱	۴	۴	۱۲
				*		*	۱۵	۱	۶۵	۷۷	۱۲	۴	۱۳
				*		*	۲۹	۳	۱۲۰	۱۵۱	۲۸	۴	۱۴
				*		*	۸	۰	۴۳	۵۲	۶	۴	۱۵
				*		*	۳	۱	۱۳	۱۷	۲	۴	۱۶
				*		*	۳۶	۶۰	۱۶۶	۲۲۳	۳۲	۳	۱۷
				*		*	۱۲	۲۱	۶۱	۸۵	۱۴	۳	۱۸
				*		*	۱۴	۴۱	۷۲	۸۶	۱۶	۳	۱۹
			*	*		*	۱۹۶	۲۴۸	۶۴۲	۸۶۰	۱۳۱	۳	۲۰
				*		*	۱	۲	۲	۵	۱	۳	۲۱
				*		*	۳۰	۶۷	۱۳۸	۱۹۱	۳۳	۳	۲۲
				*		*	۴۹	۸۷	۱۸۹	۲۵۴	۳۹	۳	۲۳
				*	*	*	۲۱	۳۶	۸۶	۱۱۸	۲۳	۳	۲۴
			*	*		*	۱۰	۸	۴۴	۶۱	۸	۳	۲۵
				*		*	۴۶	۱۲۷	۲۳۷	۳۲۴	۵۵	۳	۲۶
				*		*	۲۸	۵۷	۱۲۸	۱۶۹	۲۶	۳	۲۷
				*		*	۵۸	۱۰۵	۲۲۵	۲۷۷	۵۰	۳	۲۸
				*	*	*	۹	۶	۴۰	۴۱	۴	۳	۲۹

ادامه جدول ۱-۲

آبادی	نوع راه آبادی (کد)	تعداد خانوار	کل جمعیت	جمعیت ۶ ساله و بیشتر	جمعیت باسواد	جمعیت شاغل	فعالیت کشاورزی						
							زراعت	باغداری	دامپروری و دامداری	پرورش طیور	پرورش کرم ابریشم	پرورش زنبور عسل	پرورش ماهی
۳۰	۴	۴۰	۲۶۰	۲۰۲	۱۲۵	۵۴	*	*	*	*	*	*	*
۳۱	۳	۵۳	۳۴۶	۲۶۱	۱۲۱	۷۴	*	*	*	*	*	*	*
۳۲	۳	۹	۳۸	۲۷	۸	۹	*	*	*	*	*	*	*
۳۳	۵	۴	۲۶	۲۰	۶	۱	*	*	*	*	*	*	*
۳۴	۴	۹۶	۶۳۴	۴۸۴	۲۴۲	۹۵	*	*	*	*	*	*	*
۳۵	۴	۶۴	۳۶۱	۲۷۷	۹۰	۷۵	*	*	*	*	*	*	*
۳۶	۴	۱۱۰	۶۱۳	۴۸۰	۱۶۳	۷۰	*	*	*	*	*	*	*
۳۷	۳	۵۴	۳۵۹	۲۸۴	۱۵۷	۵۶	*	*	*	*	*	*	*
۳۸	۳	۲۶	۱۸۲	۱۳۶	۵۸	۳۷	*	*	*	*	*	*	*
۳۹	۳	۱۱	۵۸	۴۲	۱۰	۱۵	*	*	*	*	*	*	*
۴۰	۲	۴۳	۲۵۱	۱۸۷	۱۰۷	۴۰	*	*	*	*	*	*	*
۴۱	۳	۴۶	۲۸۴	۲۱۸	۱۰۷	۵۱	*	*	*	*	*	*	*
۴۲	۳	۷۵	۴۲۹	۳۱۸	۱۵۳	۹۳	*	*	*	*	*	*	*
۴۳	۳	۹۵	۶۲۲	۴۴۰	۲۲۴	۱۰۹	*	*	*	*	*	*	*

جدول ۲-۲

فعالیت کشاورزی							جمعیت شاغل	جمعیت باسواد	جمعیت ۶ ساله و بیشتر	کل جمعیت	تعداد خانوار	نوع راه آبادی (کد)	آبادی
پرورش ماهی	پرورش زنبور عسل	پرورش کرم ابریشم	پرورش طیور	دامداری و دامپروری	باغداری	زراعت							
				*		*	۵۴	۱۲۵	۲۰۲	۲۶۰	۴۰	۴	۳۰
				*		*	۷۴	۱۲۱	۲۶۱	۳۴۶	۵۳	۳	۳۱
				*		*	۹	۸	۲۷	۳۸	۹	۳	۳۲
				*		*	۱	۶	۲۰	۲۶	۴	۵	۳۳
				*		*	۹۵	۲۴۲	۴۸۴	۶۳۴	۹۶	۴	۳۴
				*		*	۷۵	۹۰	۲۷۷	۳۶۱	۶۴	۴	۳۵
				*		*	۷۰	۱۶۳	۴۸۰	۶۱۳	۱۱۰	۴	۳۶
				*		*	۵۶	۱۵۷	۲۸۴	۳۵۹	۵۴	۳	۳۷
				*		*	۳۷	۵۸	۱۳۶	۱۸۲	۲۶	۳	۳۸
			*	*		*	۱۵	۱۰	۴۲	۵۸	۱۱	۳	۳۹
				*		*	۴۰	۱۰۷	۱۸۷	۲۵۱	۴۳	۲	۴۰
				*		*	۵۱	۱۰۷	۲۱۸	۲۸۴	۴۶	۳	۴۱
			*	*		*	۹۳	۱۵۳	۳۱۸	۴۲۹	۷۵	۳	۴۲
				*		*	۱۰۹	۲۲۴	۴۴۰	۶۲۲	۹۵	۳	۴۳

ابزار کار

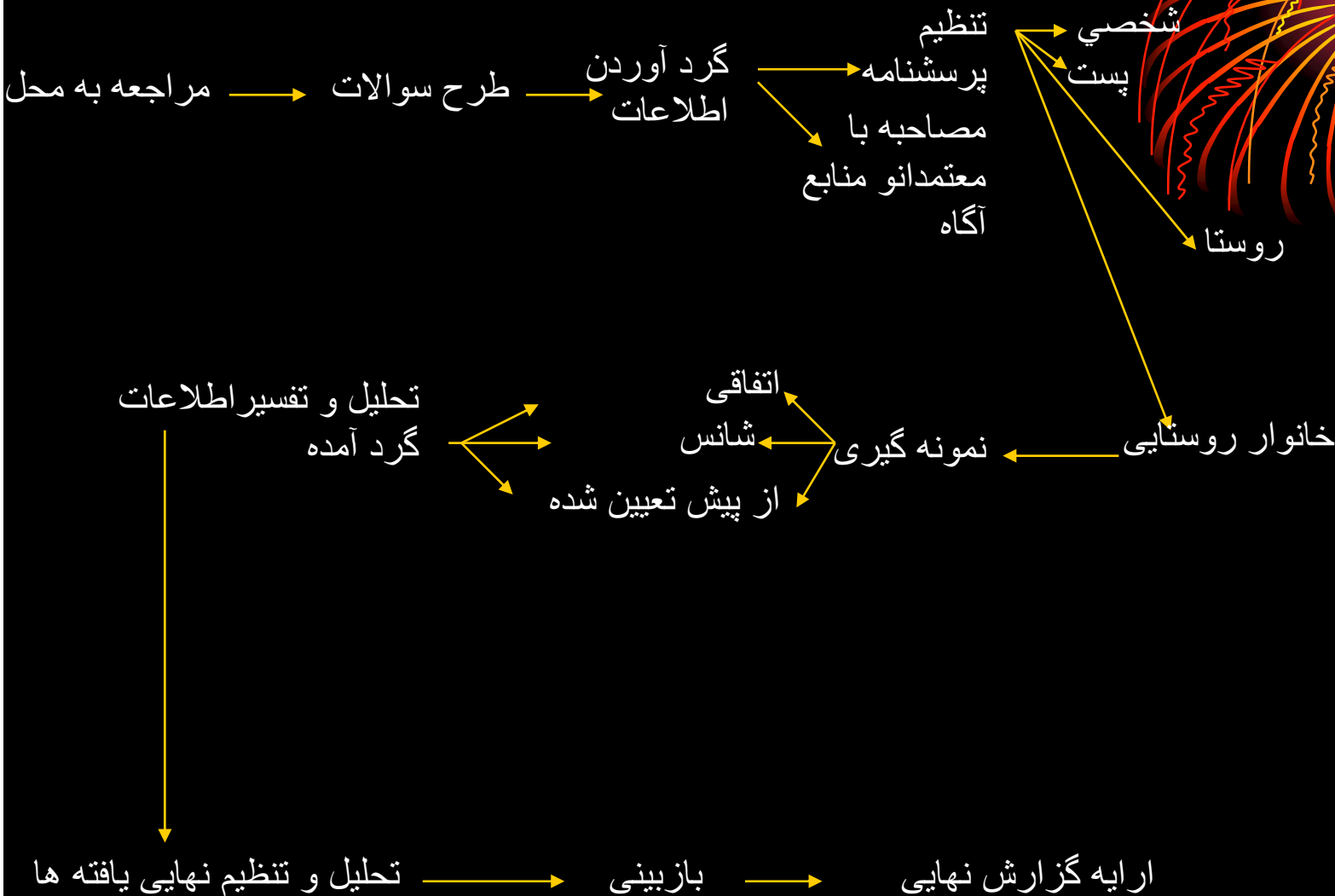

نقشه های توپوگرافیک در بررسیهای جغرافیای روستایی
لوازم اساسی و ابتدایی می باشند.

نقشه های آب و هوا، طبقه بندی خاکها، پراکندگی جمعیت،
چگونگی شبکه راهها و ارتباطات از ابزارهای مهم
جغرافی دانان می باشند.

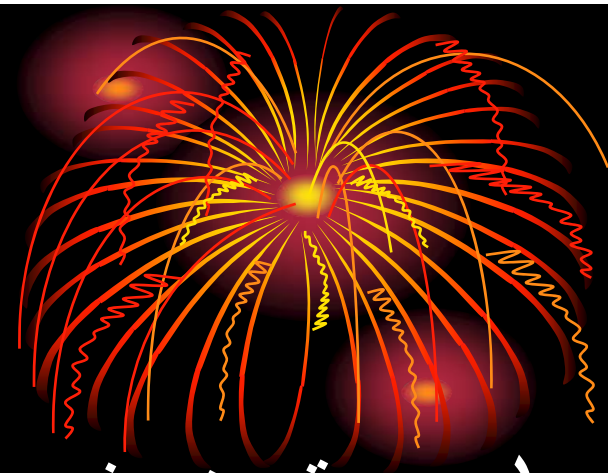

مراحل بررسی میدانی

خودآزمایی فصل دوم

۱- مهمترین منبع کمی بررسیهای جغرافیایی روستایی چیست؟

الف: آماروداده های آماری

ب: منابع کتبی

ج: مشاهدات میدانی

د: فرهنگ کشاورزی

۲- کدام مورد ابزار در چند دهه اخیر مورد استفاده
جغرافیدانان قرار می گیرند ؟

الف: نقشه های آب و هوا

ب: نقشه طبقه بندی خاکها

ج: عکسهای هوایی و ماهواره ای

د: نقشه پراکندگی جمعیت

۳- آخرین مرحله هر تحقیق چه می باشد ؟

الف: پرسش محلی

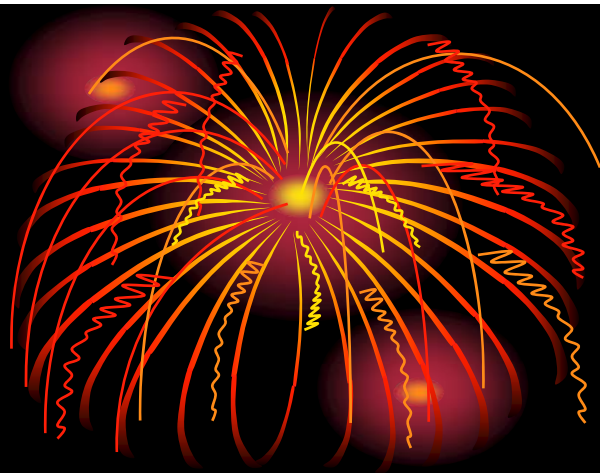
ب: مراجعه به محل

ج: مصاحبه با منابع آگاه محلی

د: تحلیل و تنظیم نهایی یافته ها

پاسخ خودآزمایی فصل دوم

۱- الف

۲- ج

۳- د

فصل سوم

ساختار مکانی سکونتگاههای روستایی

هدف کلی فصل سوم

هدف کلی این فصل ارایه مطالبی مرتبط با موقعیت و عوامل موثر در استقرار روستاها می باشد. در ادامه بحث نیز وسعت سکونتگاههای روستایی مورد بررسی قرار می گیرد.

مقدمه

ساختار مکانی در واقع نمود عینی عملکرد روندهای
طبیعی - اکولوژیک و اجتماعی - اقتصادی است.

چشم انداز روستایی حاصل کنش متقابل نیروها و
عوامل محیطی است. و ساختار مکانی، نحوه ی نظم و
ترتیب اجرای این چشم انداز است که تحت تاثیر همان
نیروها است.

عوامل وعناصری مانند :

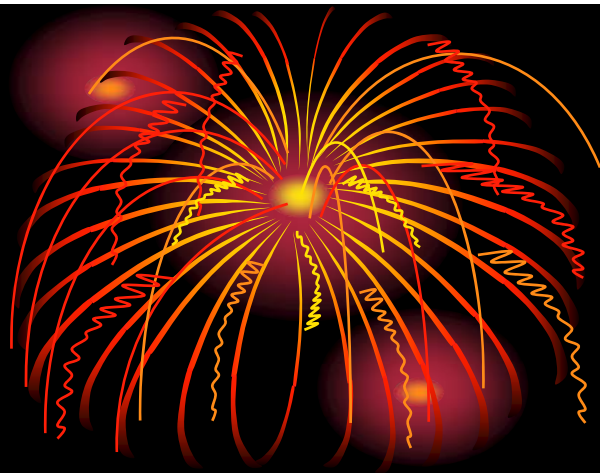

- نیروها و عوامل محیطی

انگیزه های فرهنگی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی
در ساختار مکانی سکونتگاههای روستایی تاثیرگذار است
و از يك منطقه به منطقه ی دیگر متفاوت است.

موقعیت سکونتگاه‌های روستایی

← طول و عرض جغرافیای اقسام موقعیت

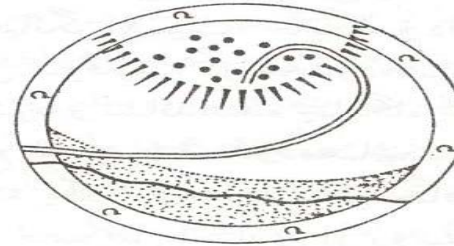
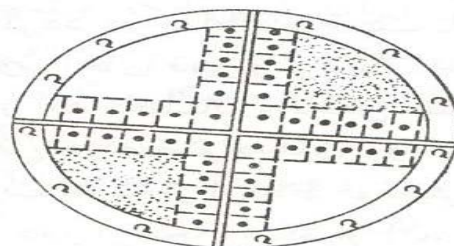
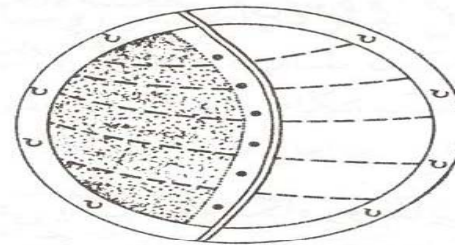
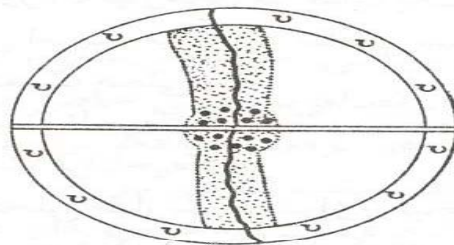
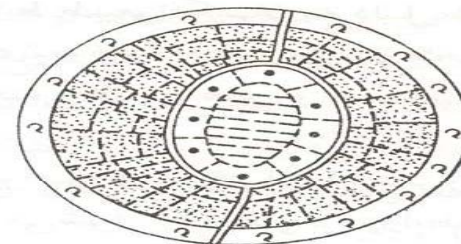
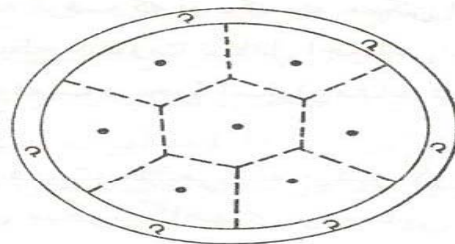
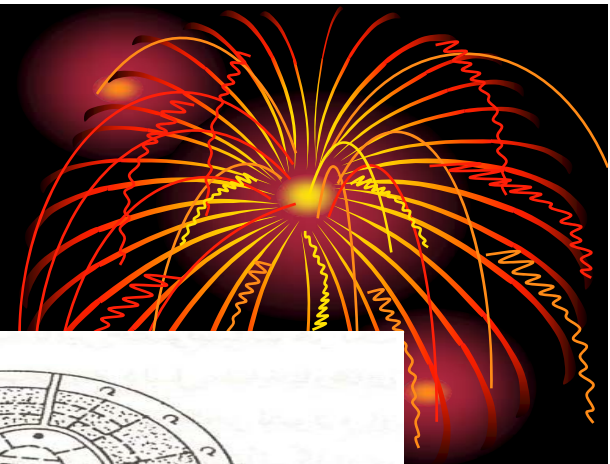
- موقعیت مطلق

- موقعیت نسبی ← موقعیت طبیعی (موقعیت جغرافیایی)

موقعیت کارکردی

نمودار ۱-۳

زمینهای مشاع

کشتزار

مسکن روستایی

قطعات زمین متعلق به خانوار - - -

اراضی حد فاصل مزارع و مساکن

جنگل و مرتع

نهر و رودخانه

راه

موقعیت طبیعی گویای عوامل و نیروهای استقراری است.

موقعیت کارکردی بیشتر بر روابط درونی و بیرونی روستاها مبتنی است.

اقسام موقعیت کارکردی

- موقعیت محلی

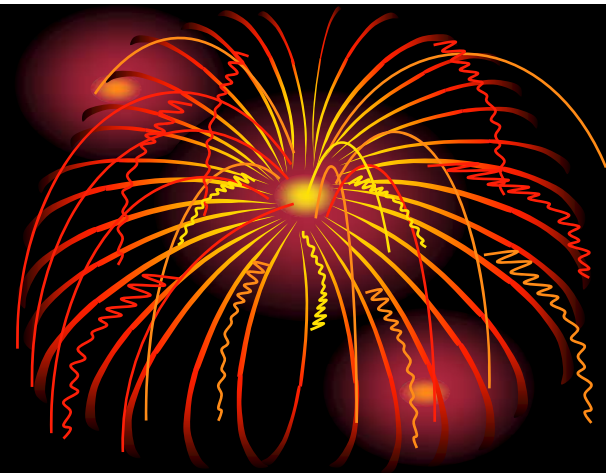
- موقعیت ناحیه ای

- موقعیت فرانا حیه ای

موقعیت طبیعی وموقعیت کارکردی سکونتگاههای روستایی پیوندی تنگاتنگ دارند.

عوامل موثر در استقرار روستاها

عوامل گوناگون طبیعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، مذهبی، نظامی، ارتباطی
و... به يك سکونتگاه روستایی از نظر مکانی - فضایی، هویتی خاص می
بخشد و تغییر هر يك اهمیت و نقش هر موقعیت را دگرگون می کند.

عوامل موثر بر نحوه شکل پذیری و پراکندگی مکانی
سکونتگاههای روستایی عبارتند از:

- ۱- عوامل محیط طبیعی
- ۲- عوامل محیط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی

عوامل طبیعی

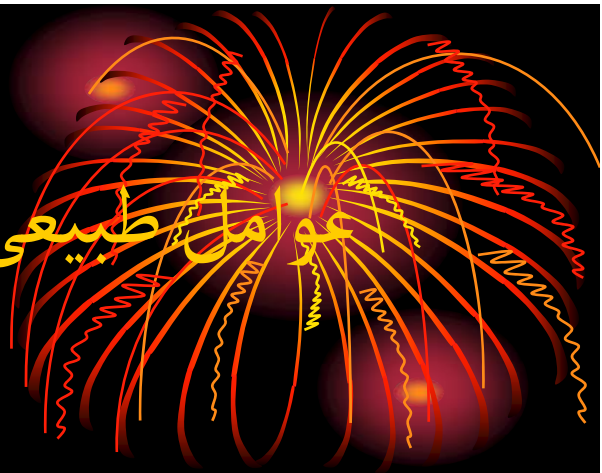

الگوی اسکان در سکونتگاههای روستایی بیش از هر چیز انعکاس ویژگیهای

محیط طبیعی است.

عوامل طبیعی موثر بر استقرار سکونتگاه‌های روستایی عبارتند از

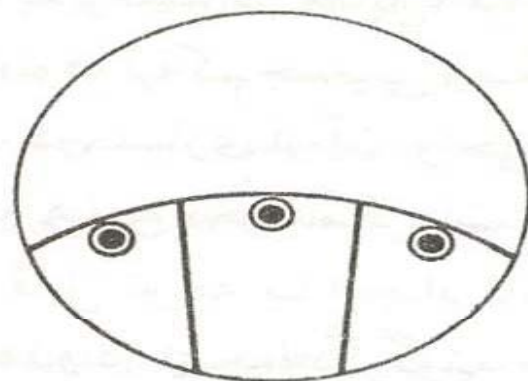
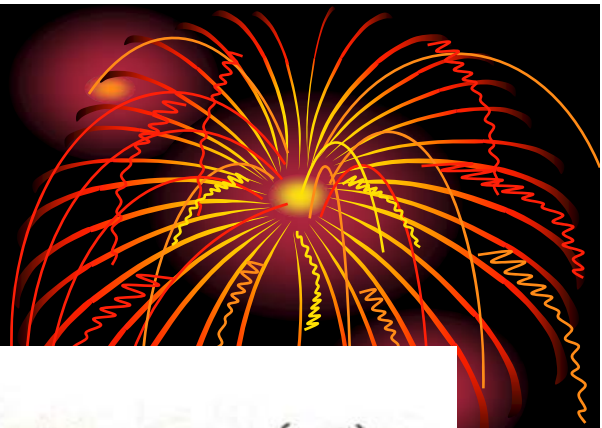
- اشکال ناهمواری (پستی و بلندی)

- آب و هوا، پوشش گیاهی، محیط زیست

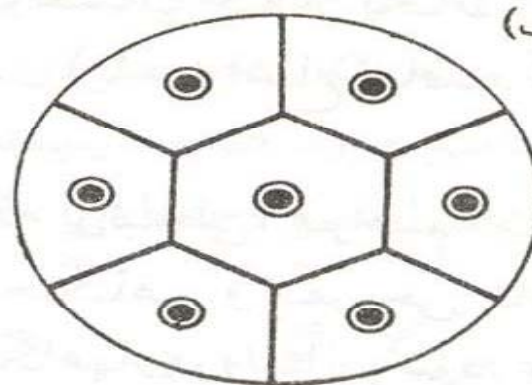
- نحوه دسترسی به منابع آب و خاک

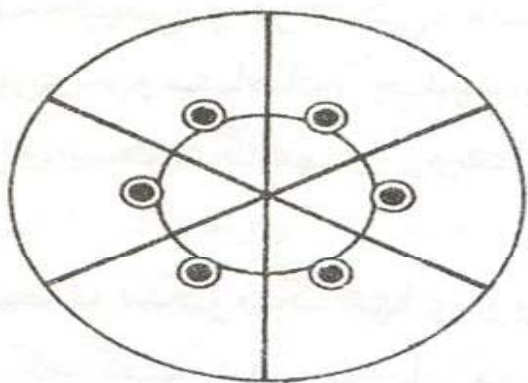
نمودار ۲-۳

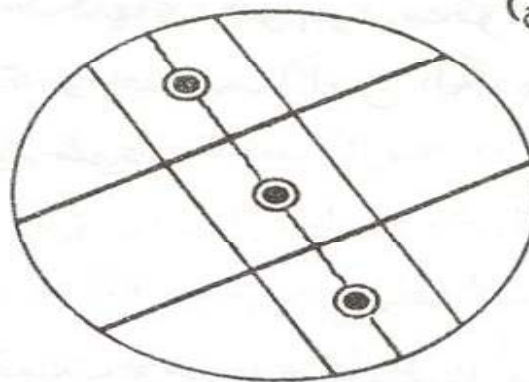
(ب)

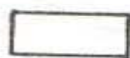
(الف)

(د)

(ج)

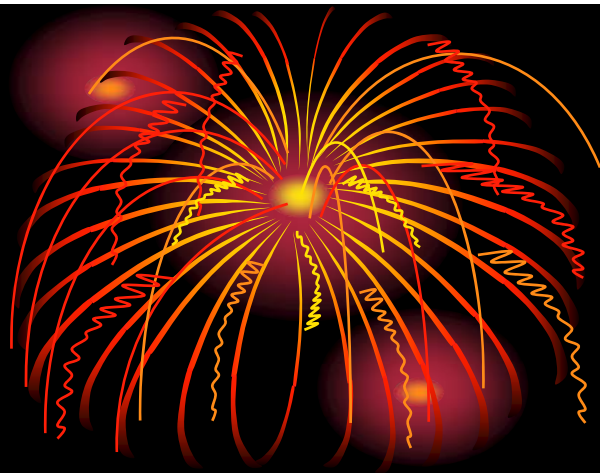
زمین قابل زراعت
سکونتگاه روستایی

مرز قلمرو زراعی

عوامل فرهنگی، اجتماعی-اقتصادی

استقرار سکونتگاههای روستایی بر اساس عوامل متنوعی می باشد چون :
سازگاری مطلوب با محیط های طبیعی ، امکان پذیر ساختن شیوه خاص
اقتصادی ، انگیزه های سیاسی ، نظامی ، انگیزه های فرهنگی ومذهبی می باشد.

وسعت سکونتگاههای روستایی

روشهای تعیین وسعت روستا:

- تعداد خانه ها

- مقدار زمین های زراعی

- میزان جمعیت

وسعت روستاها تا حد زیادی بیانگر ویژگیهای محیط طبیعی

و شرایط اجتماعی-اقتصادی آنهاست

شرایط مناسب یا نامناسب زیست محیطی، ویژگیهای شیوه تولید

اقتصادی، طول مدت چگونگی تکامل و توسعه اجتماعی، ساختارهای

فرهنگی، جنبه های دفاعی - نظامی، بنیاد های حقوقی مانند قوانین ارث از علل

بزرگی یا کوچکی روستاهاست .

سکونتگاههای تک خانه ای با زمینهای زراعی وسیع

سکونتگاههای خطی باز با زمینهای نواری شکل

شکل خاص خصوصیات مناسب زیست محیطی در اروپا و آمریکای شمالی

است .

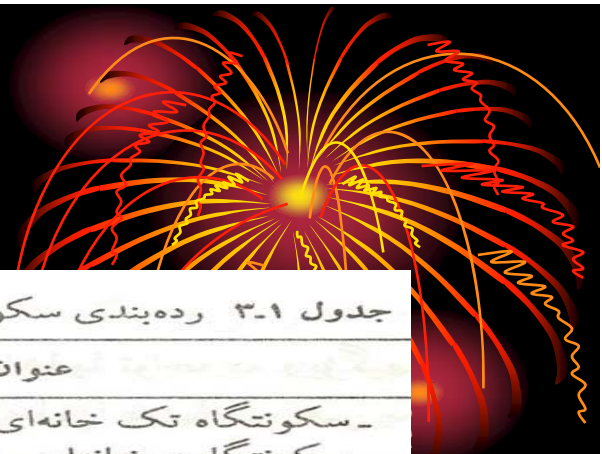

باید توجه داشت مجموعه عوامل سکونتگاه‌های روستایی را پیوسته در
ارتباط باهم در نظر گرفت.

جدول ۱-۳ و جدول ۲-۳

جدول ۱-۳ رده‌بندی سکونتگاه‌های روستایی در اروپای مرکزی (لیه‌ناو، ص ۸۳).

عنوان	تعداد خانه / جمعیت
- سکونتگاه تک خانه‌ای	۱ خانه
- سکونتگاه دوخانه‌ای	۲ خانه
- سکونتگاه گروهی کوچک (دهکده)	۱۰ تا ۲۰ خانه / کمتر از ۱۰۰ نفر
- سکونتگاه گروهی کوچک تا نسبتاً بزرگ (روستای کوچک)	۱۰۰ خانه / کمتر از ۵۰۰ نفر
- سکونتگاه گروهی نسبتاً بزرگ (روستا)	کمتر از ۴۰۰ خانه / کمتر از ۲۰۰۰ نفر
- سکونتگاه گروهی (بسیار) بزرگ (روستای بزرگ / روستا شهر)	بیش از ۴۰۰ خانه / بیش از ۲۰۰۰ نفر

جدول ۲-۳ رده‌بندی سکونتگاه‌های روستایی (نواحی غیر صنعتی).

عنوان	تعداد جمعیت (نفر)	خانوار
رابط یا آبادی	کمتر از ۱۰۰ نفر	کمتر از ۲۰
روستای کوچک	۱۰۰ تا ۲۴۹ "	۲۰ تا ۴۹
روستای متوسط	۲۵۰ تا ۴۹۹ "	۵۰ تا ۹۹
روستای بزرگ	۵۰۰ تا ۹۹۹ "	۱۰۰ تا ۱۹۹
روستای مرکزی	۱۰۰۰ تا ۲۴۹۹ "	۲۰۰ تا ۴۹۹
روستا - شهر	بیش از ۲۵۰۰ نفر	بیش از ۵۰۰ خانوار
رابط یا آبادی	کمتر از ۱۰۰ نفر	کمتر از ۲۰
روستای کوچک	۱۰۰ تا ۲۴۹ "	۲۰ تا ۴۹
روستای متوسط	۲۵۰ تا ۴۹۹ "	۵۰ تا ۹۹
روستای بزرگ	۵۰۰ تا ۹۹۹ "	۱۰۰ تا ۱۹۹
روستای مرکزی	۱۰۰۰ تا ۲۴۹۹ "	۲۰۰ تا ۴۹۹

خلاصه

وسعت روستاها ثابت نیست و در روندهای زمانی - مکانی تغییراتی می نمایند
و براساس روابط جدید کارکردهای تازه ای می یابند .

خودآزمایی فصل سوم

۱- امکان ارتباط و اسکان جمعیت در کدام موقعیت بیشتر است ؟

الف: موقعیت های کوهستانی

ب: موقعیت های دشتی

ج: موقعیت های دره ای

د: موقعیت دامنه ای

۲- موقعیت کارکردی سکونتگاههای روستایی مبتنی بر چیست ؟

الف: روابط درونی و بیرونی روستاها

ب: عوامل و نیروهای استقرار

ج: عرصه پیرامونی

د: دامنه ارتباط يك روستا با روستاهای دور و نزدیک

۳- وسعت روستاها بیانگر چیست ؟

الف: ویژگیهای محیط طبیعی

ب: ویژگیهای محیط فرهنگی

ج: شرایط سیاسی و محیط طبیعی

د: میزان جمعیت ساکن در روستا

۴- واحدهای تك خانه ای در کدام مورد بیشتر است ؟

الف: آسیا و آفریقا

ب: آسیا و امریکای شمالی

ج: اروپای مرکزی و آمریکای شمالی

د: اروپا و افریقا

۵- روشهای تعیین وسعت روستا کدام است ؟

الف: تعداد خانه ها ، میزان آب روستا ، جمعیت

ب: تعداد خانه ها ، مقدار زمینهای زراعی ، جمعیت

ج: نوع فعالیت اقتصادی ، برخورداری از امکانات ارتباطی

د: جمعیت ، خاک حاصلخیز ، میزان آب

پاسخ خودآزمایی فصل سوم

۱- ب

۲- الف

۳- الف

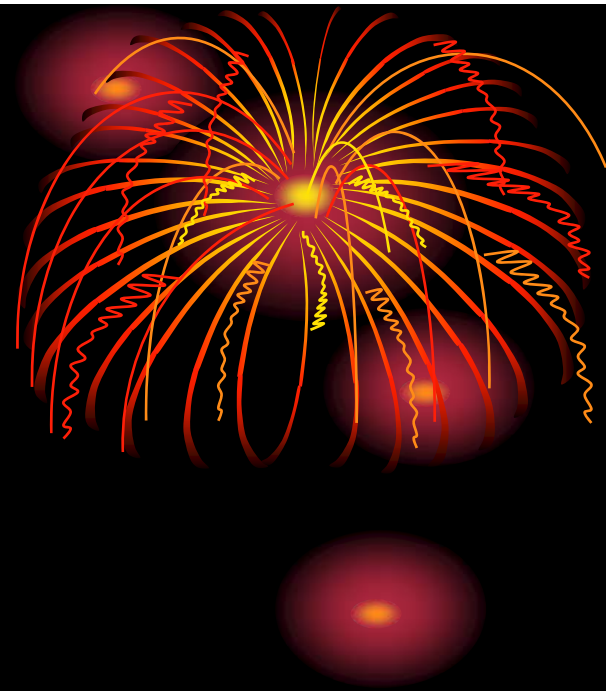
۴- ج

۵- پ

فصل چهارم

بافت کالبدی سکونتگاه‌های روستایی

هدف کلی فصل چهارم

در این فصل اشکال اصلی روستاها و عوامل موثر بر آن بررسی می شوند

همچنین در این ارتباط الگوهای سکونتگاههای روستایی و زمینهای زراعی شرح

داده می شوند.

سپس طرح خانه های روستایی به عنوان بخشی از
بافت کالبدی سکونتگاههای روستایی بررسی می شود.

مقدمه

بافت عمومی سکونتگاههای روستایی بیانگر شکل، فرم و الگوهای حاصل از
تاثیرگذاری عوامل گوناگون در عرصه روستا و نحوه ارتباط و کنش متقابل این
عناصر و ویژگیهاست.

بافت کالبدی نمایانگر نحوه نظم پذیری خانه ها و استقرار اراضی زراعی
و نیز چگونگی قرار گرفتن راهها میادین (شبکه معابر) در کنار یکدیگر است.

اجزای بافت سکونتگاه روستایی عبارتند از :

- خانه ها

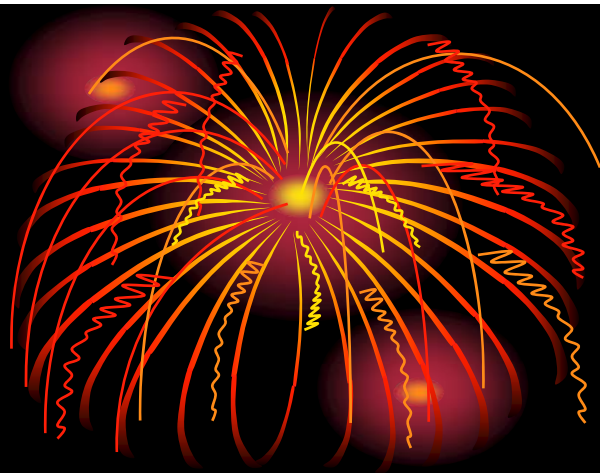
- مزارع ، باغها و مراتع

- مکانهای عمومی و میادین

- شبکه معابر به عنوان شریان ارتباطی مجموعه سکونتگاهی

اشکال اصلی روستاها

۱- سکونتگاههای مجتمع یا کانونی

۲- سکونتگاههای متفرق یا پراکنده

اصطلاح تراکم مساکن از وجود سکونتگاههای مجتمع یا پراکنده است.

۳- سکونتگاه‌های بینابینی یا گذرا از يك شكل به شكل ديگر كه نشانگر روند جاری تحول سکونتگاه روستایی از لحاظ بافت کالبدی است.

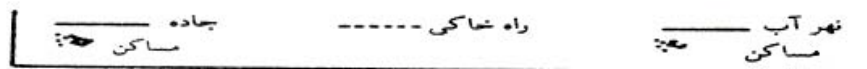
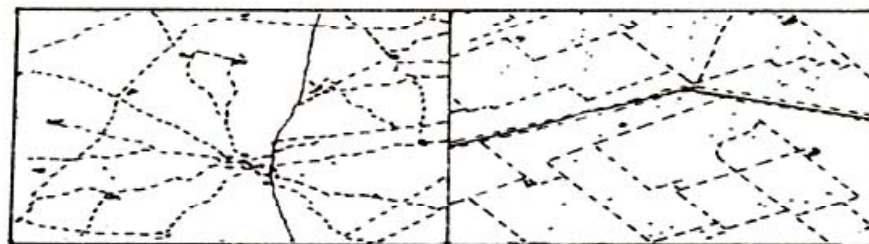
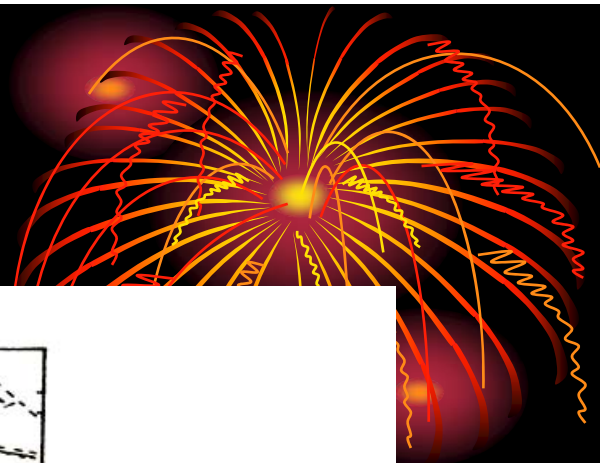

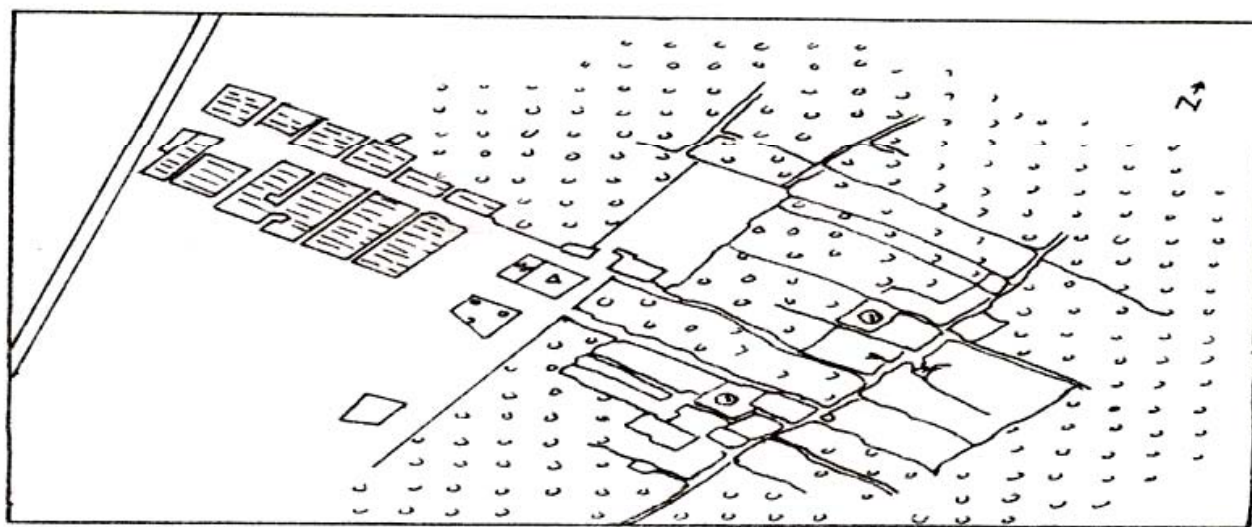
بافت کالبدی مساکن روستایی از لحاظ فرم منظم یا نامنظم می باشد .
درجه نظم یا بی نظمی شکل سکونتگاه روستایی نشانگر نقش و میزان برنامه
ریزی در نحوه استقرار سکونتگاه است.

نمودار ۴-۱

الف

عوامل موثر بر تجمع روستاها

- دفاع در برابر گروه‌های مهاجم

- محدودیت منابع آب

- پیوندها، وابستگی‌های خانوادگی - طایفه ای

- فعالیتهای خاص زراعی ، تاکید بر کشت گروهی

- سیاست‌گذاریهای خاص ، برنامه ریزیهای کالبدی

- عوامل سیاسی ، مذهبی ، ایدئولوژیک

نقش عوامل فوق از نظر زمانی و مکانی اعتباری است و درجه

تاثیرگذاری هریک از آنها از یک زمان یا مکان به زمان یا مکان

دیگرتفاوت می کند.

عوامل موثر بر تفرق روستاها

- وجود منابع و آب حاصلخیز
- امنیت سیاسی، اجتماعی، اقتصادی
- بهره برداریهای فردی و خانوادگی
- اقتصاد متکی بر دامداری
- وجود اراضی کوهستانی، تپه ماهوری

الگوهای سکونتگاه مجتمع

اقسام الگوهای روستایی مجتمع :

- روستاهای خطی

- روستاهای کانونی

- روستاهای مسطح یا صفحه ای

روستای خطی : از يك يا دورديف موازی ازخانه ها تشكيل شده است.

انواع روستای خطی

کوچه ای

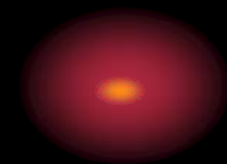
منقطع

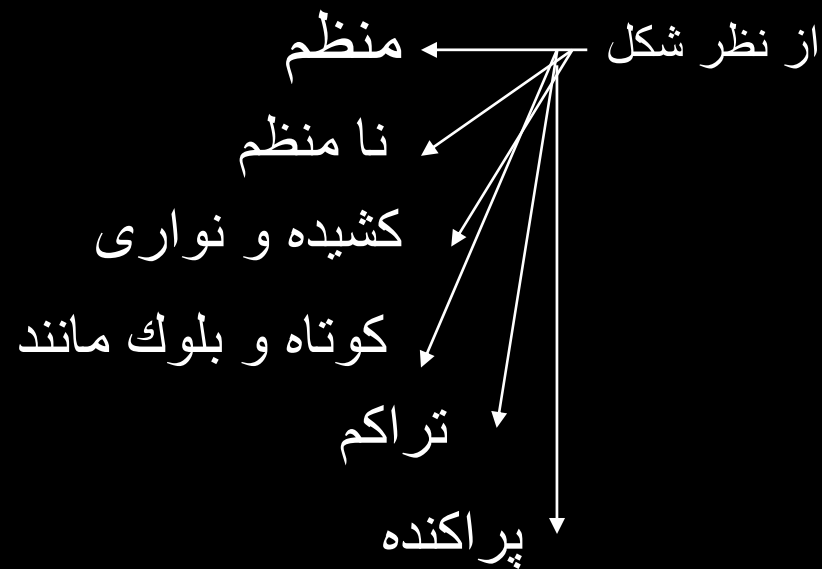
انواع سکونتگاه خطی :

- يك ردیفه یا تک خطی

- دوردیفه یا دو خطی

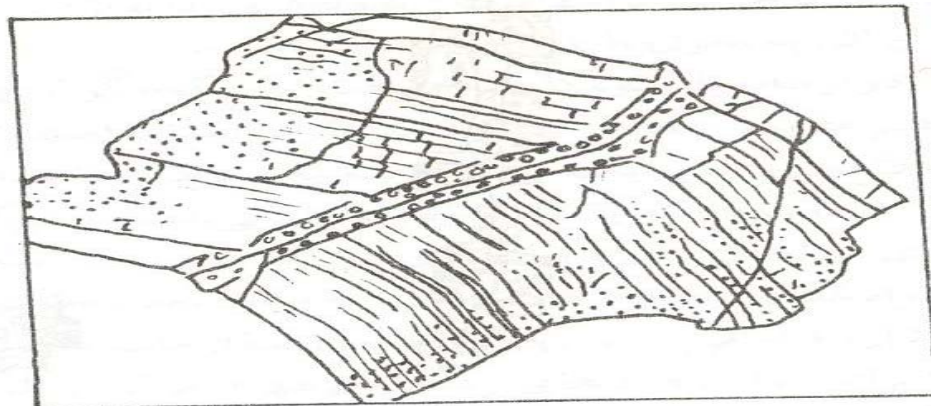
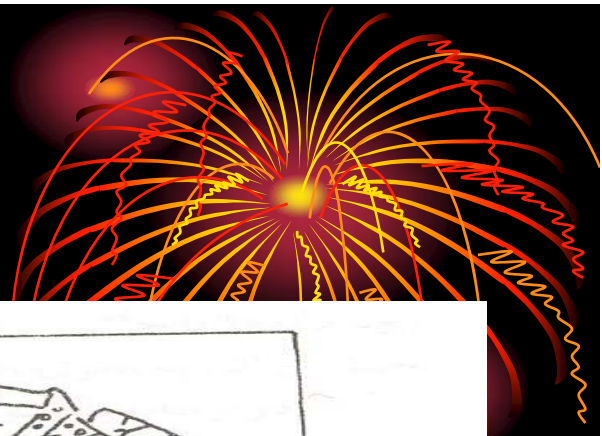

همه انواع سکونتگاههای خطی غالباً تابع خطوط طبیعی است.

نمودار ۲-۴

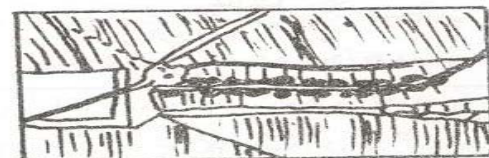
سکونتگاه ردیفی با زمینهای زراعی نواری شکل پیرامونی

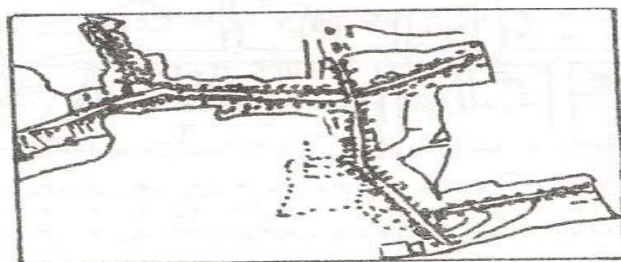
سکونتگاه هسته‌ای

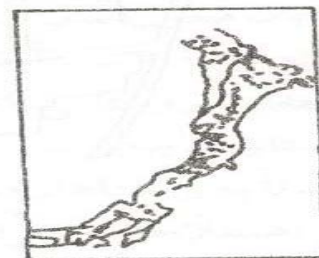
روستای کوچه بن‌بستی مبتنی بر برنامه

روستای خیابانی مبتنی بر برنامه

روستای خیابانی چند محوری

روستای ردیفی نامنظم

نمودار ۳-۴

انواع روستاهای خطی در کشورهای دیگر

- روستایی ردیفی مبتنی بر تولید مواد غذایی در آلمان

- روستای ردیفی جنگلی در کوههای مرکزی آلمان

- روستای ردیفی برکه ای در هلند

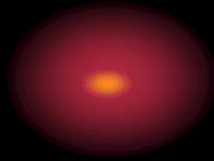
- هاگن هوفن دورف یا سکونتگاههای ردیفی با شکل خاص حقوقی (اصطلاح هوفن دورف به روستاهای ردیفی گفته می شود)

- روستای ردیفی شعاعی

- روستای ردیفی مردابی

- گونه ی خاص کلنی مردابی

سکونتگاه کانونی که مرکز آنها میدانگاه یا مکان عمومی ای می باشد

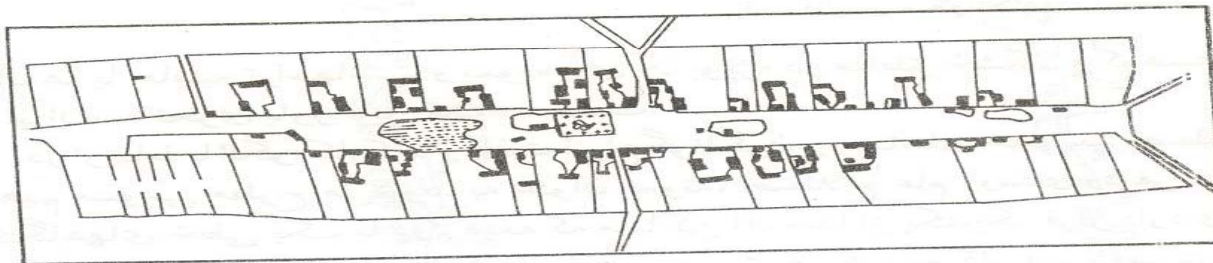
انواع رایج روستاهای کانونی یا میدانگاهی عبارتند از :

- روستاهای کانونی مدور

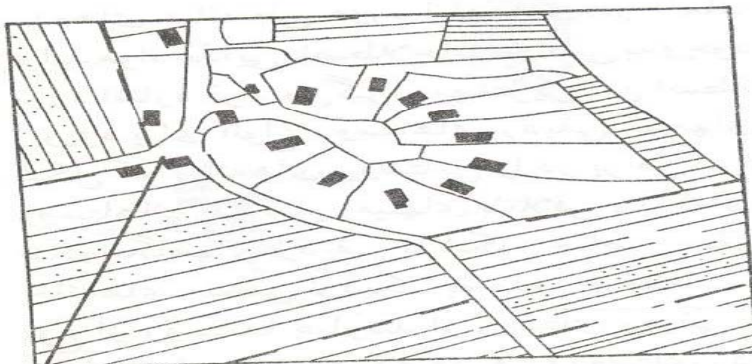
- روستاهای مرتعی

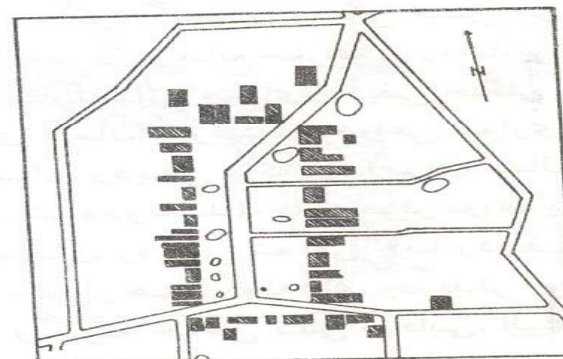
نمودار ۴-۴

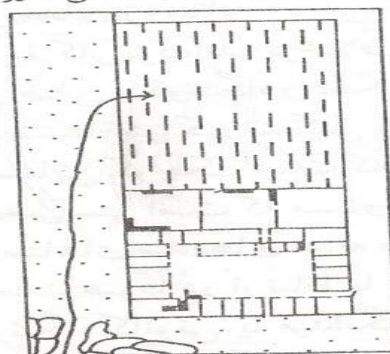
روستای میدانگاهی منظم

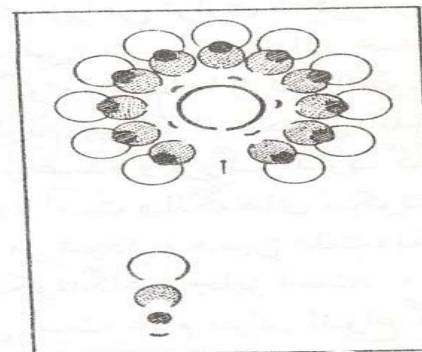
روستای میدانگاهی مدور

روستای میدانگاهی منظم

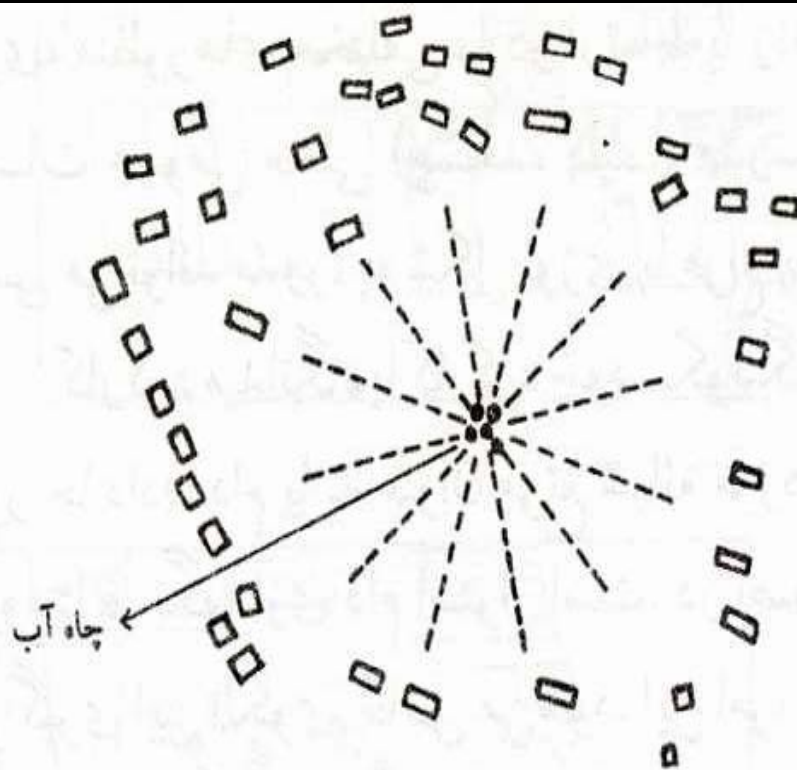
روستای میدانگاهی منظم در مرکز ایران

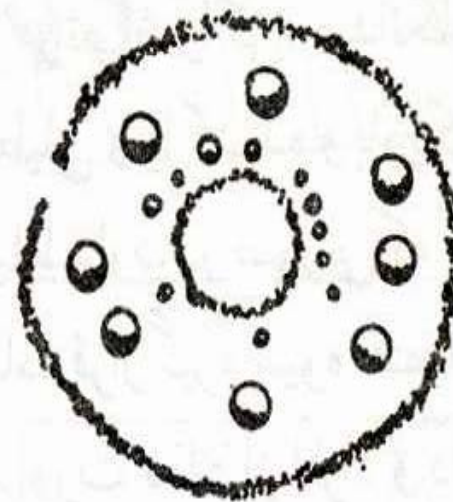
کرال قبیله‌های افریقایی (بوتسوانا)

نمودار ۴-۵

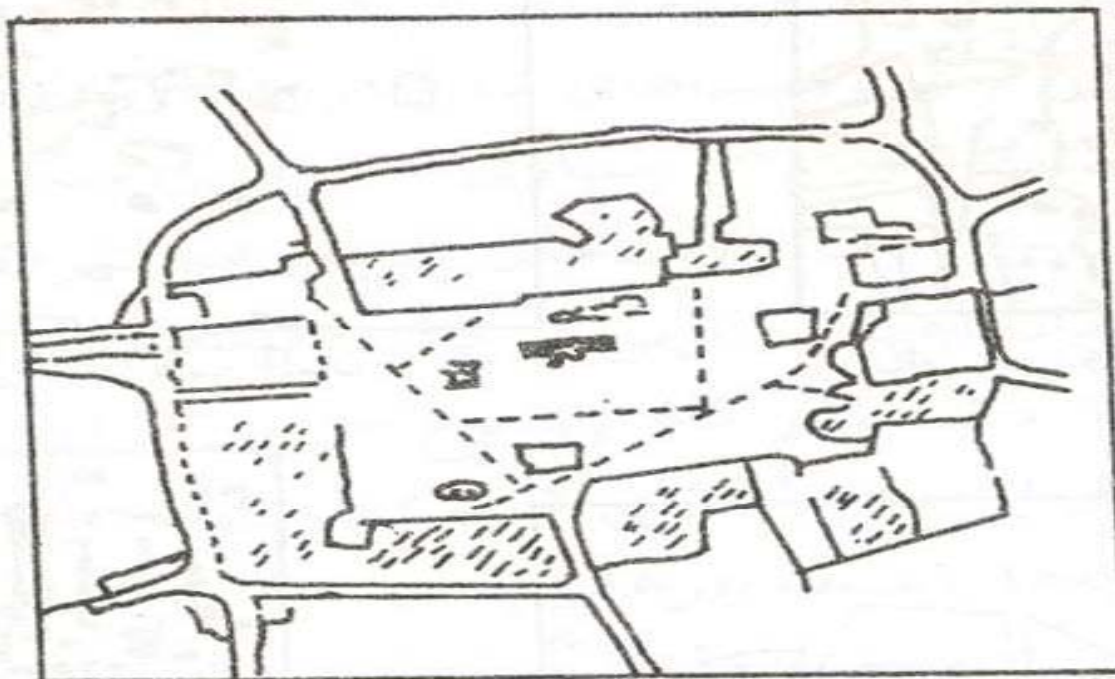
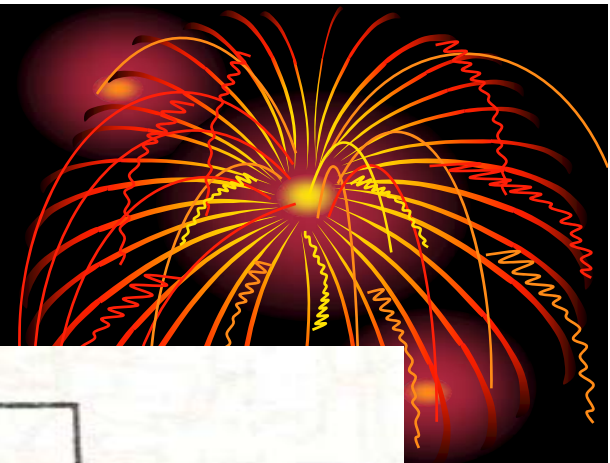
ب) کراال قبیله‌های افریقایی

الف) نحوه استقرار چادرهای
عربهای بدوی

نمودار ۴-۶

کلیسا

مدرسه

کوچه باغ

استخر آب

جنگل و مرتع

خانه ها و باغهای متراکم

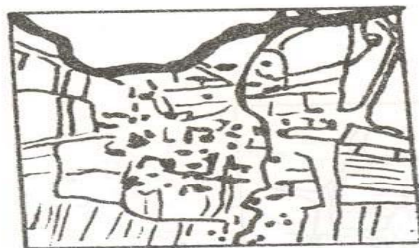

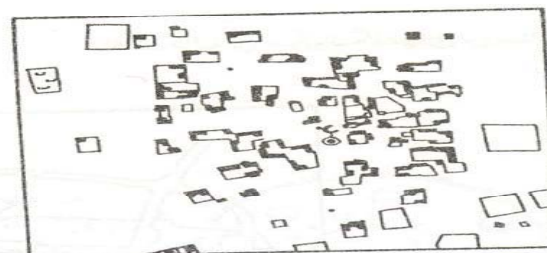
یکی از الگوهای روستاهای مجتمع، الگوی مسطح یا
صفحه ای است رایج ترین انواع این الگوسکونتگاههای
کالبدی نامنظم و صفحه ای است که به روستاهای تلی
معروف است.

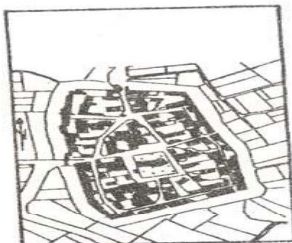
نمودار ۷-۴

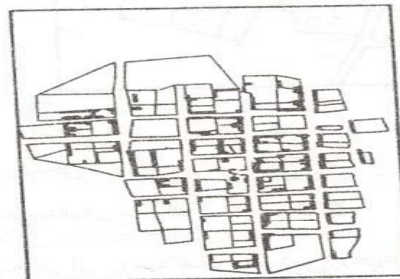
روستای نامتراکم در آناتولی (ترکیه)

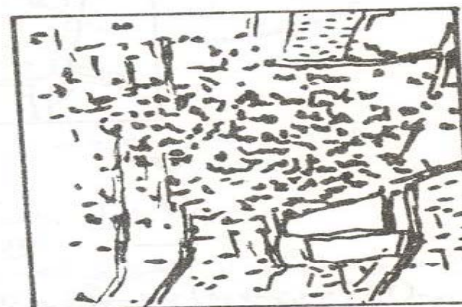
روستای نامتراکم در همن آلمان

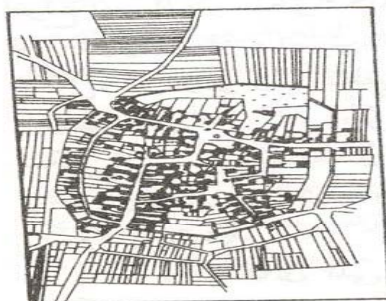
روستای متراکم قلمه‌ای

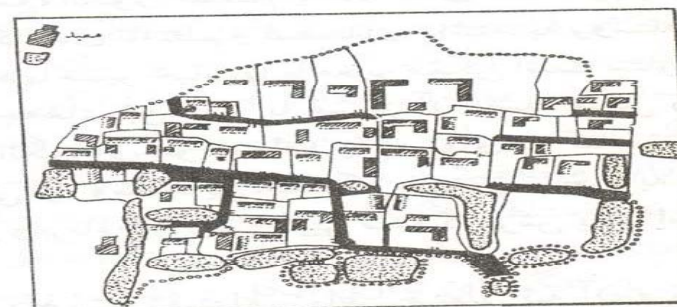
روستای منظم و متراکم در فلسطین اشغالی

روستایی مسطح در آناتولی (ترکیه)

روستای متراکم در غرب آلمان

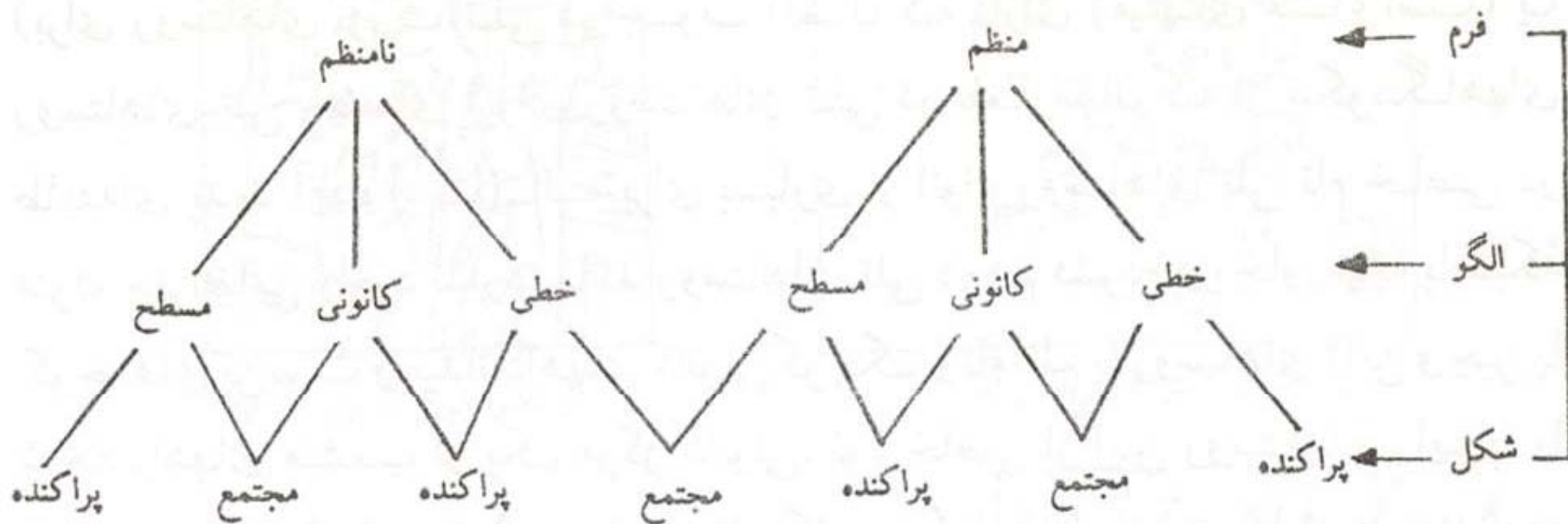
روستایی در چین

- کوچه
- کناره‌های نیزاری
- آبگیر

به طور خلاصه ویژگیهای اصلی برای تعریف الگوی مکانی - کالبدی سکونتگاههای روستایی را می توان به کمک نمودار ۸-۴ تبیین کرد.

الگوی زمینهای زراعی

سطحی از زمین طبقه بندی شده در مالکیت یا تصرف یک یا چند واحد زراعی در یک سکونتگاه یا یک مجموعه زیستی – اقتصادی زمین زراعی است.

الگوی زمینهای زراعی ابزاری برای شناسایی روابط و مناسبات اجتماعی – اقتصادی روستاها در گذشته و حال است.

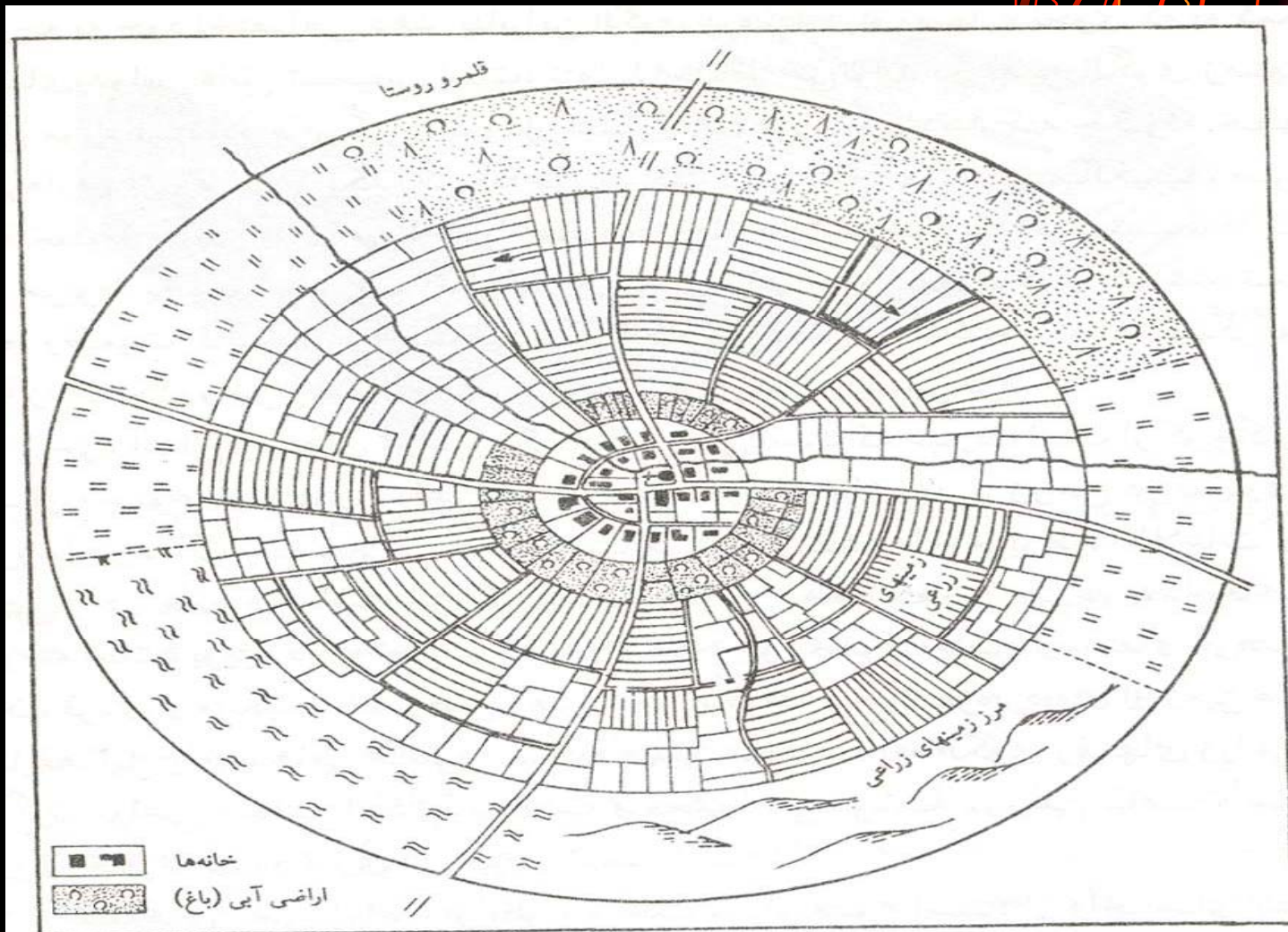

قلمرو زراعی، کل محدوده يك سکونتگاه یا يك مجموعه ی يك
پارچه روستایی است و این قلمرو زمینهای اشتراکی، شبکه ی
آبها، زمینهای موات و بایرو زمینهایی را که خانه ها در آن بنا
شده است را در بر می گیرد

نمودار ۴-۹

الگوهای زمین زراعی :

- بلوکی

- نواری

عوامل موثر بر شکل پذیری الگوهای زمین زراعی :

- شکل روستاها

- قوانین ارث

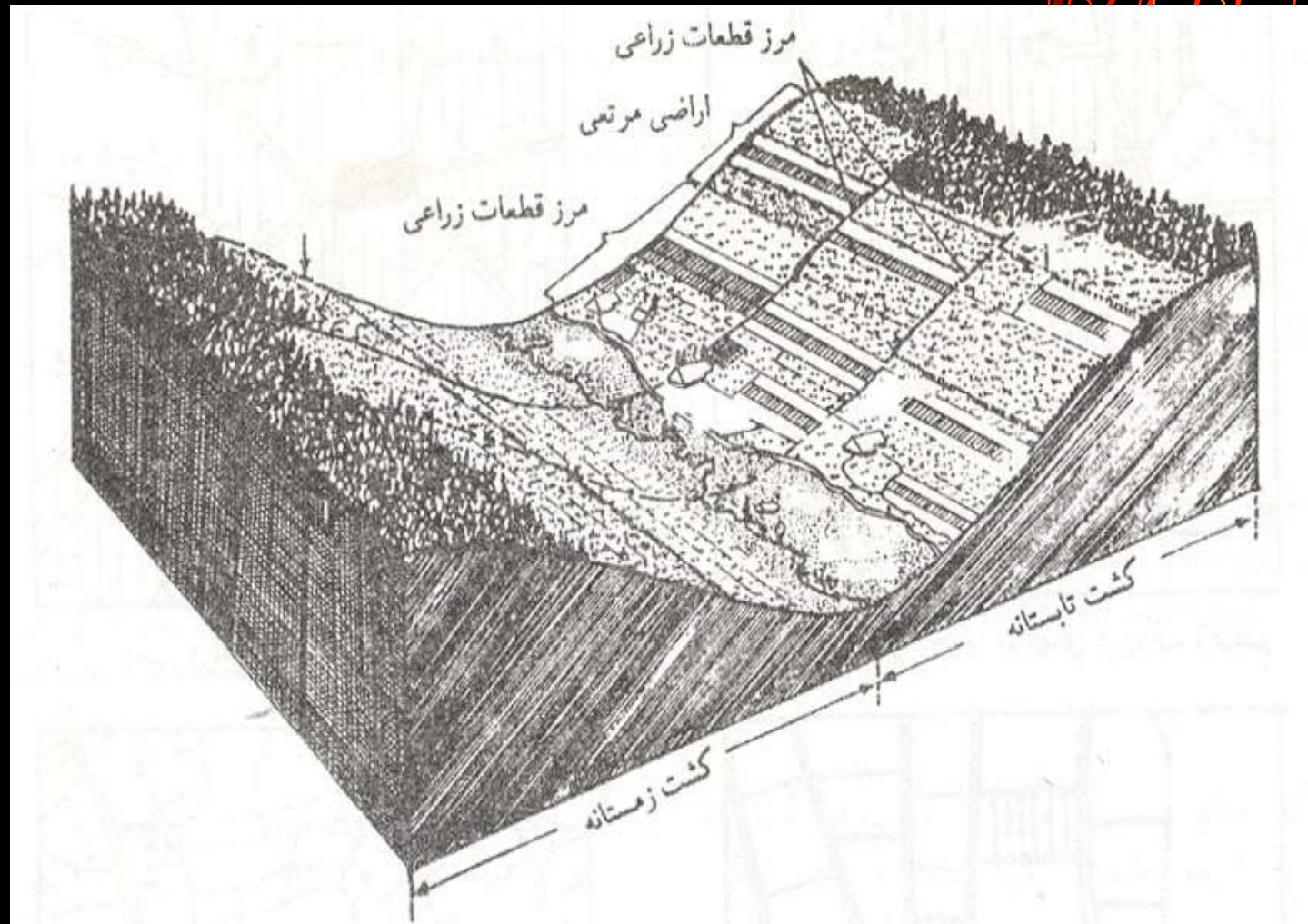
- ویژگیهای محیط طبیعی

- جمعیت

- عوامل خاص اقتصادی

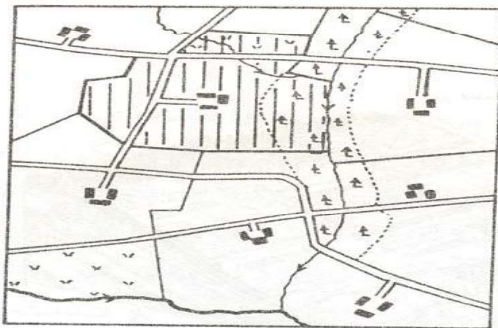
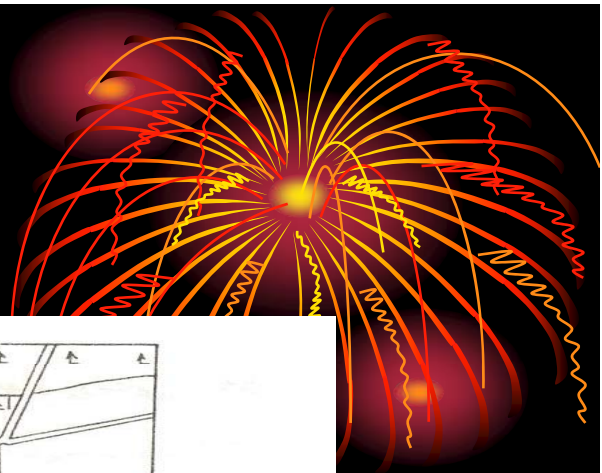

نمودار ۴-۱۰

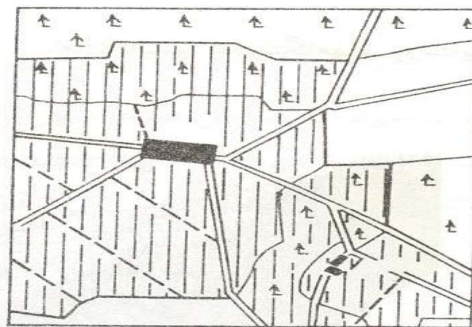

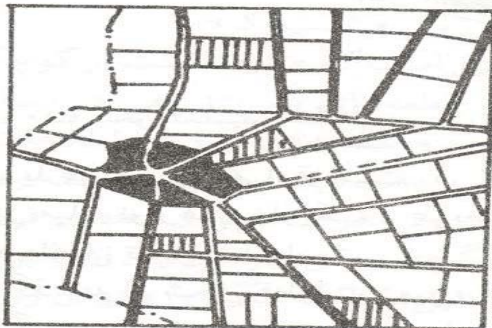
نمودار ۱۱-۴

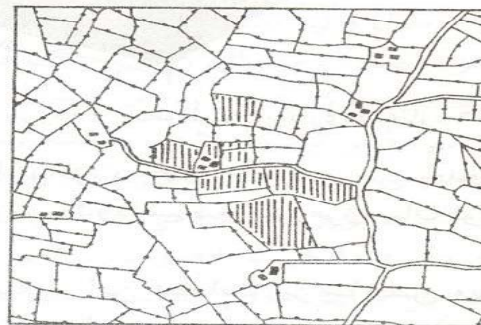
زمین زراعی یکپارچه با بلوکهای کوچک نامنظم

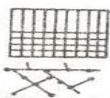
زمین زراعی بلوک مانند نامنظم

زمین زراعی پراکنده با بلوکهای منظم

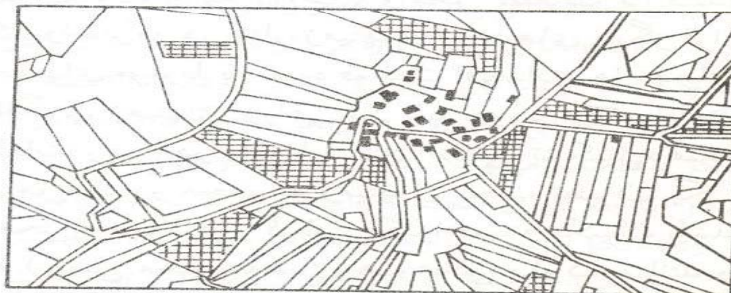

زمین زراعی پراکنده با بلوکهای نامنظم

قطعات یک واحد زراعی

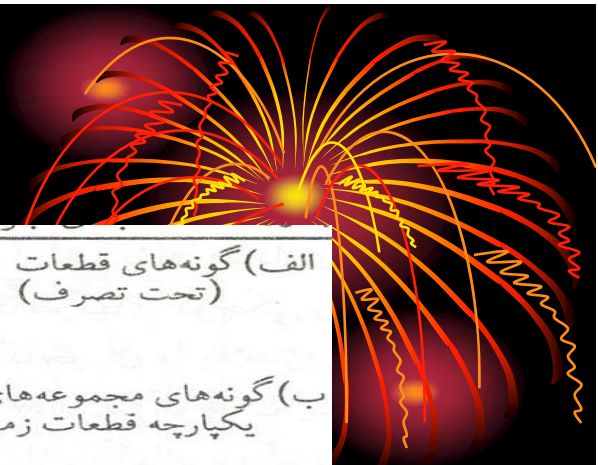
قطعات مقروز

زمین زراعی پراکنده نواری شکل/بلوک مانند نامنظم

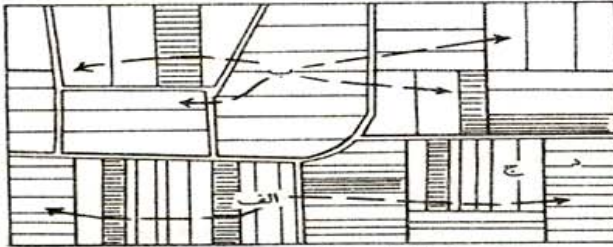
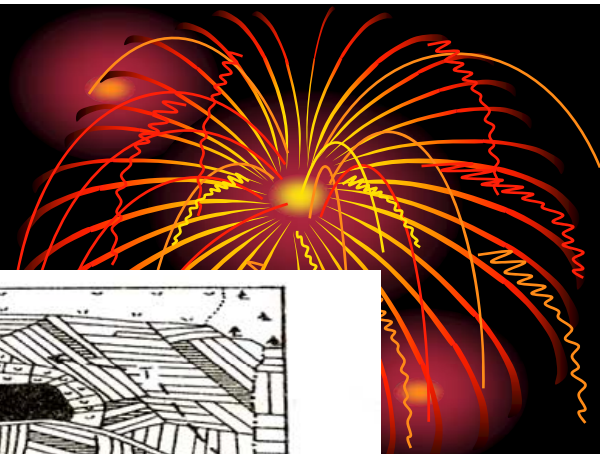
جدول ۱-۴

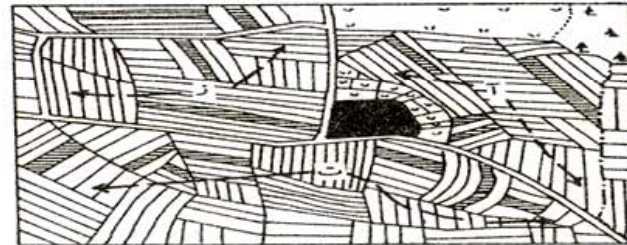
الف) گونه‌های قطعات (تحت تصرف)				بزرگ				کوچک منظم				نامنظم				عریض				باریک				کوتاه				طویل			
ب) گونه‌های مجموعه‌های یکپارچه قطعات زمین				مجموعه یکپارچه بلوک مانند مثلاً تشکیل شده از بلوکهای بزرگ منظم یا از بلوکهای نامنظم کوچک.				بلوک				مجموعه یکپارچه بلوک مانند/نواری شکل مثلاً تشکیل شده از قطعات کشیده که برخی بلوک مانند و برخی نواری هستند.				نوار				مجموعه یکپارچه نواری شکل مثلاً یک زمین زراعی نوآباد قطعه‌بندی شده طویل.											
ج) گونه‌های مجموعه قطعات زمین تشکیل یافته از:				مجموعه‌های یکپارچه مثلاً از بلوکهای بزرگ و مجموعه‌های پراکنده، بلوکهای کوچک جمعی، مجموعه‌های یکپارچه بلوک مانند با ساخت مشابه یا بلوکهای یکنواخت.				مجموعه‌های پراکنده و قطعات منفرد یکسان مثلاً از زمینهای بلوک مانند/ نواری شکل جمعی، بلوکهای کوچک و مجموعه‌های کوتاه نواری شکل نامنظم واقع در کنار یکدیگر یا مجموعه‌های یکپارچه نواری شکل/ بلوک مانند با ساخت مشابه.				تنها از قطعات منفرد مثلاً مجموعه یکپارچه نواری شکل طویل همراه با مجموعه‌های یکپارچه نواری شکل کوتاه یا مجموعه‌های یکپارچه نواری شکل مشابه.																			
د) گونه‌های زمین زراعی				الف) تشکیل یافته از مجموعه‌های همشکل یکپارچه و مجموعه‌های همشکل پراکنده گوناگون (زمینهای زراعی چندگونه) مثلاً، هسته اصلی زمین زراعی تشکیل شده از مجموعه‌های همشکل نواری پراکنده جمعی و گسترش و تبدیل آن به بلوکهای کوچک پراکنده.				ب) تشکیل یافته از مجموعه‌های همشکل یکپارچه یا پراکنده یکسان (زمینهای زراعی یکنواخت).																							
ه) گونه‌های قلمرو زراعی، مثلاً براساس میزان زمینهای زراعی و زمینهای اشتراکی				زمینهای زراعی بلوک مانند				زمینهای زراعی بلوک مانند / نواری شکل				زمینهای زراعی نواری شکل																			

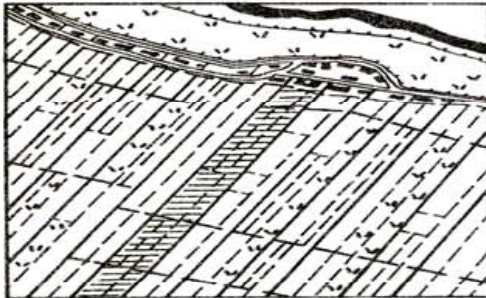
نمودار ۱۲-۴

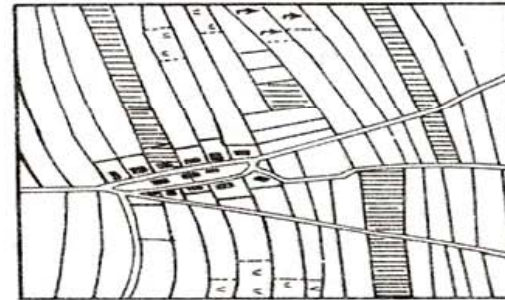
مجموعه‌های همشکل یکپارچه نواری شکل و پراکنده
الف/ب مجموعه‌های پراکنده
ج/د مجموعه‌های یکپارچه نواری شکل

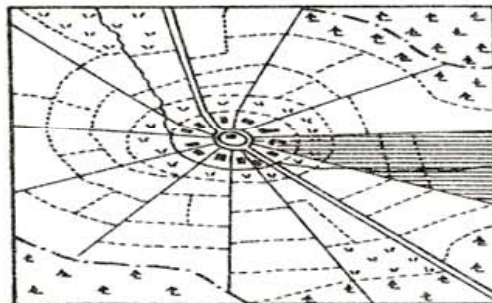
زمین زراعی بجمعی نواری شکل
ز=کشت زمستانه ت=کشت تابستانه
آ=آیش

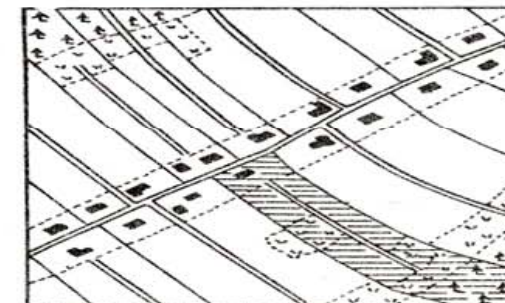
زمین زراعی یکپارچه نواری شکل پیرامونی

زمین زراعی بجمعی با نوارهای طولیل پیرامونی

زمین زراعی شعاعی

زمین زراعی یکپارچه با نوارهای عریض پیرامونی

- قطعات یک واحد زراعی
- مرز قلمرو زراعی
- مرز کشت

مرز مالکیت

طرح خانه های روستایی

موارد مهم در بررسی خانه های روستایی

- وسعت و شکل فضای آزاد

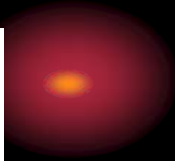
- ارتباط نحوه ساخت بنا و مصالح ساختمانی مورد استفاده
با محیط اطراف

- نحوه قرار گرفتن ساختمان و وضعیت آن نسبت به
زمینهای عمومی

- ارتفاع خانه یا تعداد طبقات ساختمان

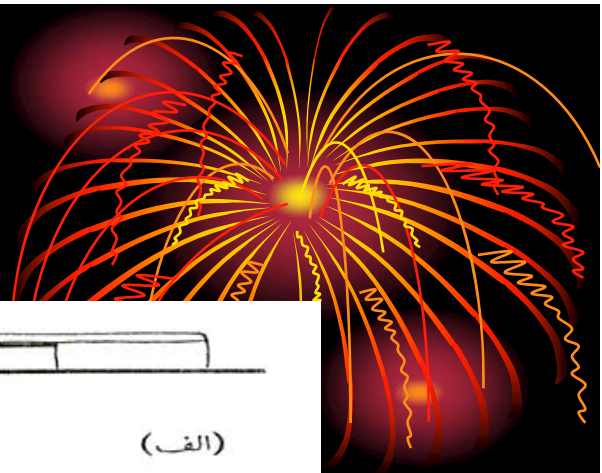
- شیوه ساخت و معماری

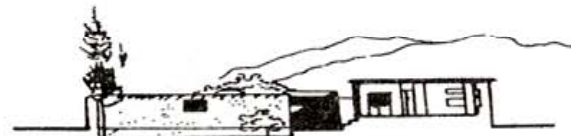

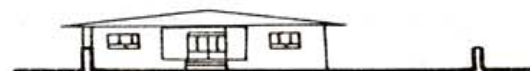
نمودار ۴-۱۴

(الف)

(ب)

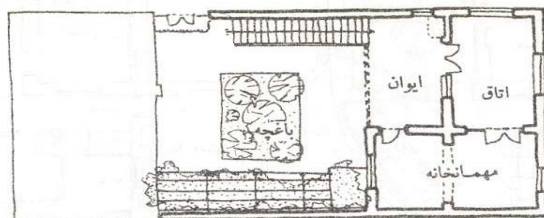
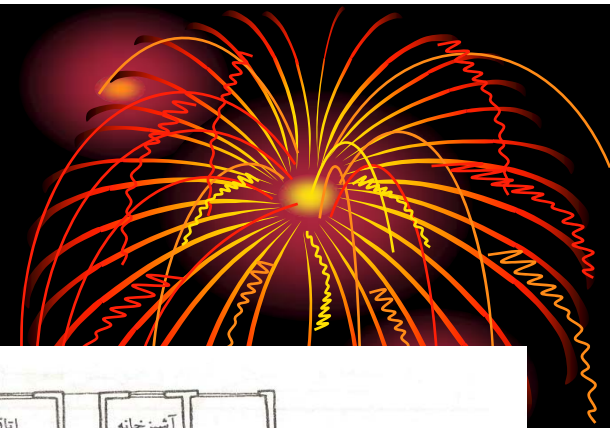
(ج)

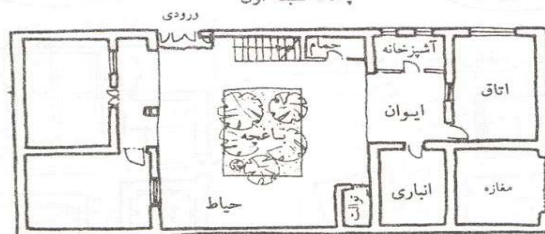
الف) روستای حاشیه کویر
ب) روستای پایکوهی
ج) روستای کوهستانی

نمودار ۱۵-۴

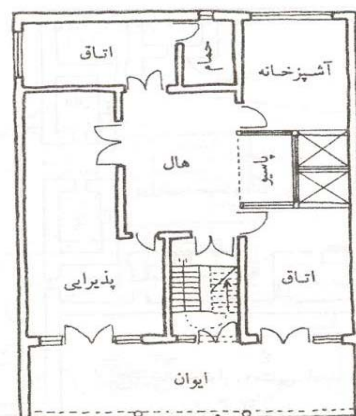

پلان طبقه اول

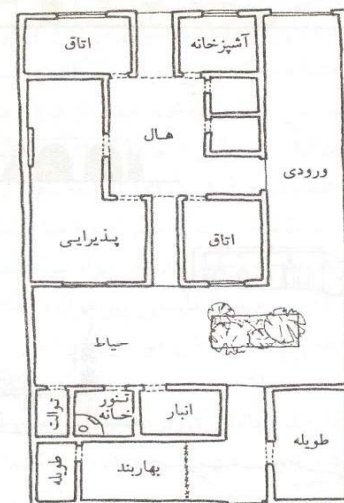

پلان همکف

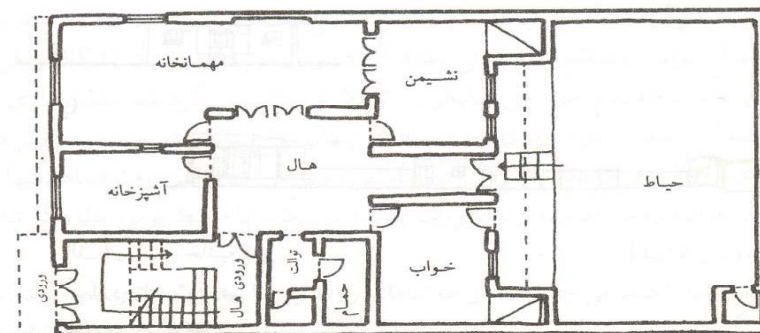
ج) تحول فضابندی خانه روستایی (در جزین در سمنان)

د) تحول فضابندی خانه‌ای روستایی
با الگوبرداری از خانه‌های شهری
(چشمه نادی در گرمسار)

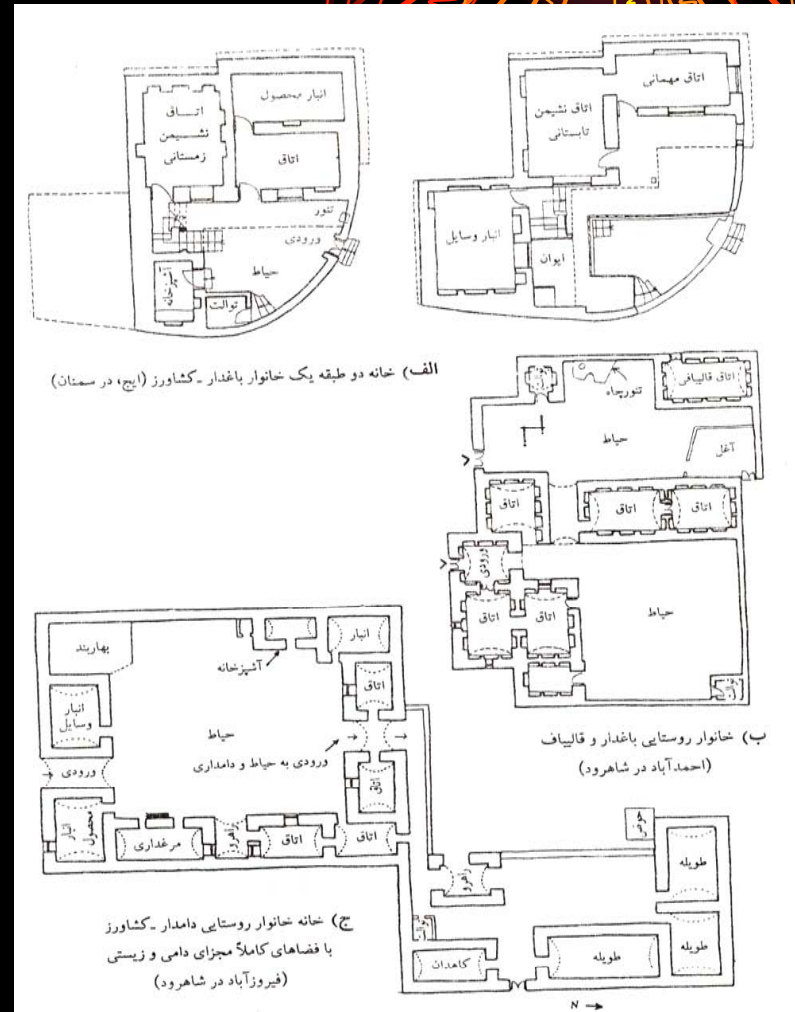
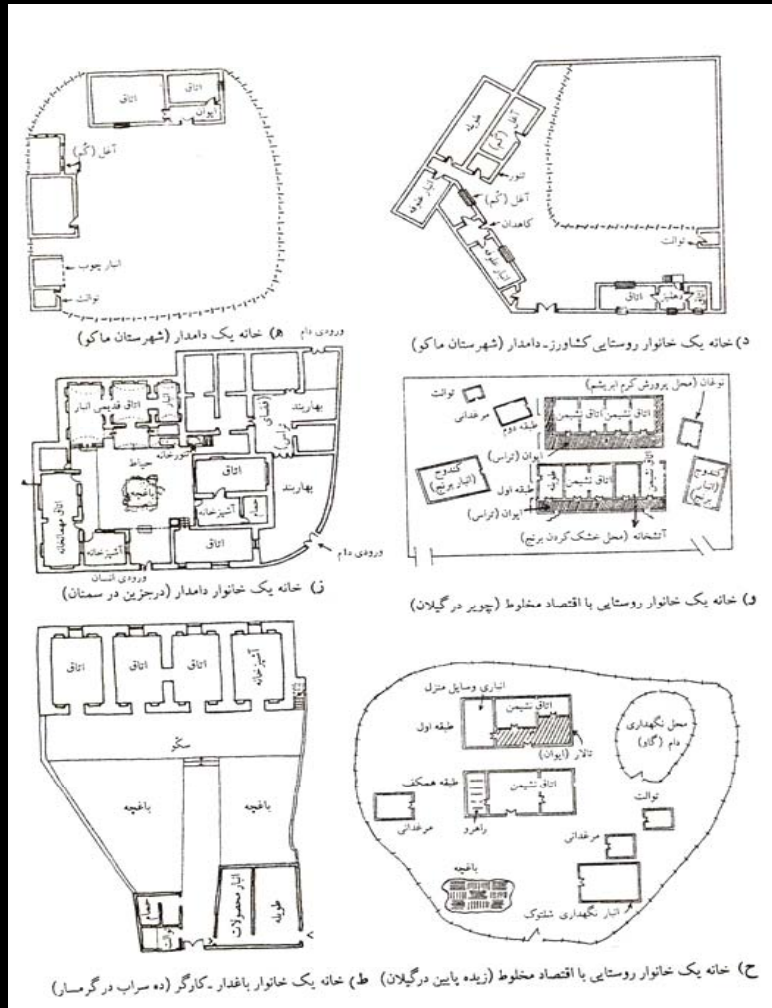
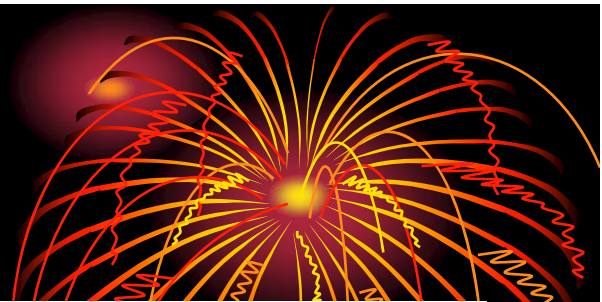
الف) خانه‌ای در مرحله گذار از لحاظ فضابندی (خورزان در دامغان)

ب) خانه روستایی «شهری شده» (علاء در سمنان)

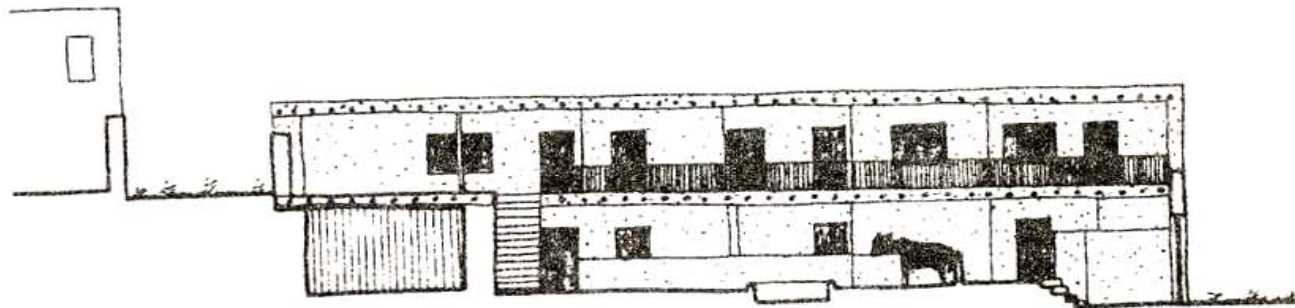
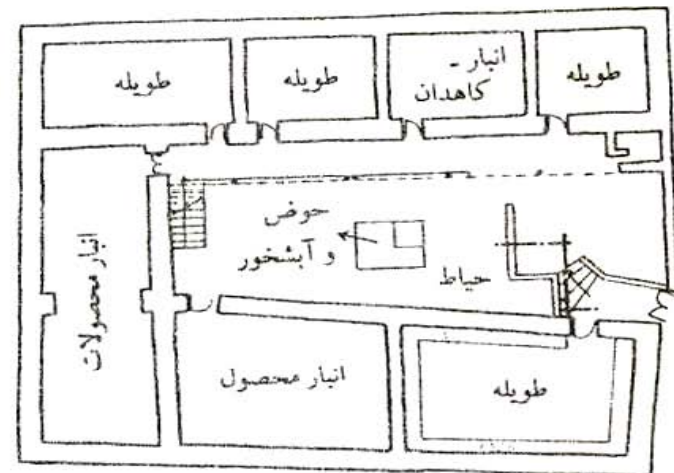
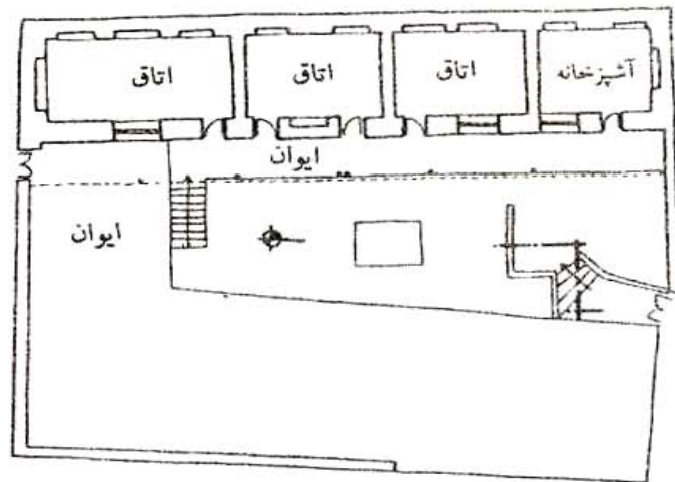
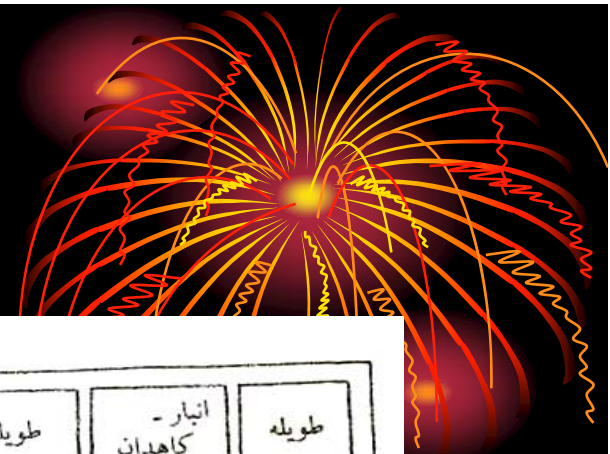

نمودار ۱۶-۴

ادامه نمودار ۴-۱۶

ی) نما و پلان خانه‌ای روستایی متعلق به خانواری زارع - دامدار
(کلاته خیج در بسطام شاهرود)

خلاصه

اشکال خانه های روستایی علاوه بر ویژگیهای محیط طبیعی به نحوی آشکار
روابط اجتماعی – اقتصادی و تاثیرات فرهنگی رادر گذشته و حال و روند آن را
درآینده منعکس می سازد.

ساختار اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی

دگرگونی‌های دهه های اخیر شهرگرایی و شهرنشینی باعث تغییراتی

در ساختار اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی شده و پیامدهای متفاوت و مساله

سازی را به دنبال داشته است.

خودآزمایی فصل چهارم

۱- روستاهای تلی از کدام نوع روستاها می باشند ؟

الف: روستاهای بسیارمتراکم

ب: روستاهایی با خانه های منفصل

ج: روستاهای بینابین

د: روستاهای منظم

۲- کدام مورد از عوامل موثر بر تجمع روستاها است؟

الف: وجود اراضی کوهستانی تپه ماهوری

ب: محدودیت منابع آب

ج: پوشش گیاهی و محیط زیست

د: وسعت روستاها

۳- الگوی سکونتگاه‌های خطی غالباً تابع چیست ؟

الف: دامنه های کوهستانی

ب: شبکه نهرها وجویها

ج: خطوط طبیعی (دره ها ، رودخانه ها ، یا حاشیه تراسها)

د: مراتع و دشتها

۴- زمینهای زراعی مفروز کدام است ؟

الف: قطعات بلوك مانند قرق شده یکپارچه یا پراکنده

ب: قطعات بلوك مانند دهقانی

ج: ترکیبی از بلوکهای بزرگ و کوچک

د: مجموعه های نواری همشکل پراکنده

۵- چوب مهمترین ماده ساختمانی کدام منطقه است ؟

الف: استوا، آفریقا

ب: آسیای جنوبشرقی، شمال آمریکا

ج: اروپا، آسیا

د: اروپا، قسمت اروپایی روسیه، شمال آمریکا

پاسخ خودآزمایی فصل چهارم

۱- الف

۲- ب

۳- ج

۴- الف

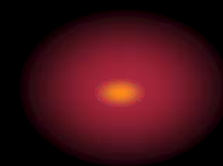
۵- د

فصل پنجم

ویژگیهای اجتماعی-اقتصادی سکونتگاههای روستایی

هدف کلی فصل پنجم

در این فصل ویژگیهای اجتماعی-اقتصادی سکونتگاههای روستایی چون خصوصیات کلی جمعیت مانند اشتغال و مهاجرت نقد و بررسی می شود .

گروه بندی اجتماع روستایی (قشر بندی) و گروههای آن
به تفصیل شرح داده می شوند

آشنایی با انواع کارکرد سکونتگاههای روستایی و توضیح
هر يك به طور مجزا و بررسی روابط اقتصادی سکونتگاهها
و روابط نیروی کار

ویژگیهای جمعیت و فعالیت روستایی در کشورهای توسعه نیافته، کیفیت نازل شرایط زندگی، سوء تغذیه، بیکاری پنهان و آشکار، سطح ناچیز درآمد و پس انداز، محدودیت دسترسی خدمات و کالاها است.

جمعیت و اشتغال روستایی

داده های آماری در بررسی خصوصیات جمعیتی نقشی اساسی دارد .
موانع مطالعه ویژگیهای جمعیتی :

- عدم دسترسی به آمار کافی
- عدم اعتماد به داده های کلی موجود در سطح بین المللی
- ماهیت پدیده های جمعیتی و نقش عامل زمان

خصوصیات کلی جمعیت روستایی

موارد مهم بررسی جمعیت و فعالیت روستایی :

- روندهای دگرگون کننده ساختار جمعیت روستایی
- جماعت‌های روستایی به عنوان واحدهای خاص زندگی
- رده بندی حوزه های روستایی
- اشتغال به طور عام و فعالیت‌های خاص

از ویژگیهای بارز روستایی جوانی آن است و هرم سنی این جوامع
بیانگر جذب گروههای سنی فعال از نظراقتصادی به مراکز شهری است

مهاجرت روستایی

عوامل موثر بر تحولات جمعیتی:

- تحولات تاریخی
- خودکارسدن بخش کشاورزی
- ناهماهنگی رشد و توسعه روستایی با تحول و گسترش شهری
- علل فرهنگی، روانی
- امکان اشتغال و کسب درآمد بیشتر

اشتغال روستایی

تفاوت اشتغال شهر و روستا :

- زمان و طول مدت فعالیت در شبانه روز

- نوع و ویژگی فعالیت

- درآمد حاصل از فعالیت اقتصادی

زنان روستایی وظایف آشکار و پنهان نامحدودی را به عهده دارند که عبارتند از :

- کارخانوادگی در مزرعه و خانه بدون دستمزد
- کار با دستمزد در خانه، مزرعه و کارخانه
- کار برای خود و عرضه حاصل کار در بازار

گروه بندی اجتماع روستایی

قشر بندی روستا نشینان به شکل های گوناگون در عناصر ساختاری و عملکردی سکونتگاه های روستایی موثر است .

درجه تحول اجتماع روستایی درمقیاس کلان به میزان و دامنه دگرگونی گروه
بندی اجتماعی آن بستگی دارد.

جوامع روستایی جمعگرا، محافظه کار، بسته، همبسته، خانوادگی - طایفه
ای و سنتی هستند .

گروههای اجتماعی براساس موارد زیرشکل می گیرد (پلانك وریشه)

الف) وفاق پایداریان افراد

ب) علائق مبنای دوستی

ج) احساس تعلق گروهی

د) متمایز شدن از سایر گروهها

گروههای اصلی جامعه سنتی روستاهای ایران :

- زمینداران بزرگ

- اجاره داران بزرگ

- مباشران مالک

- گاوبندان

- رعایا

- برزگران

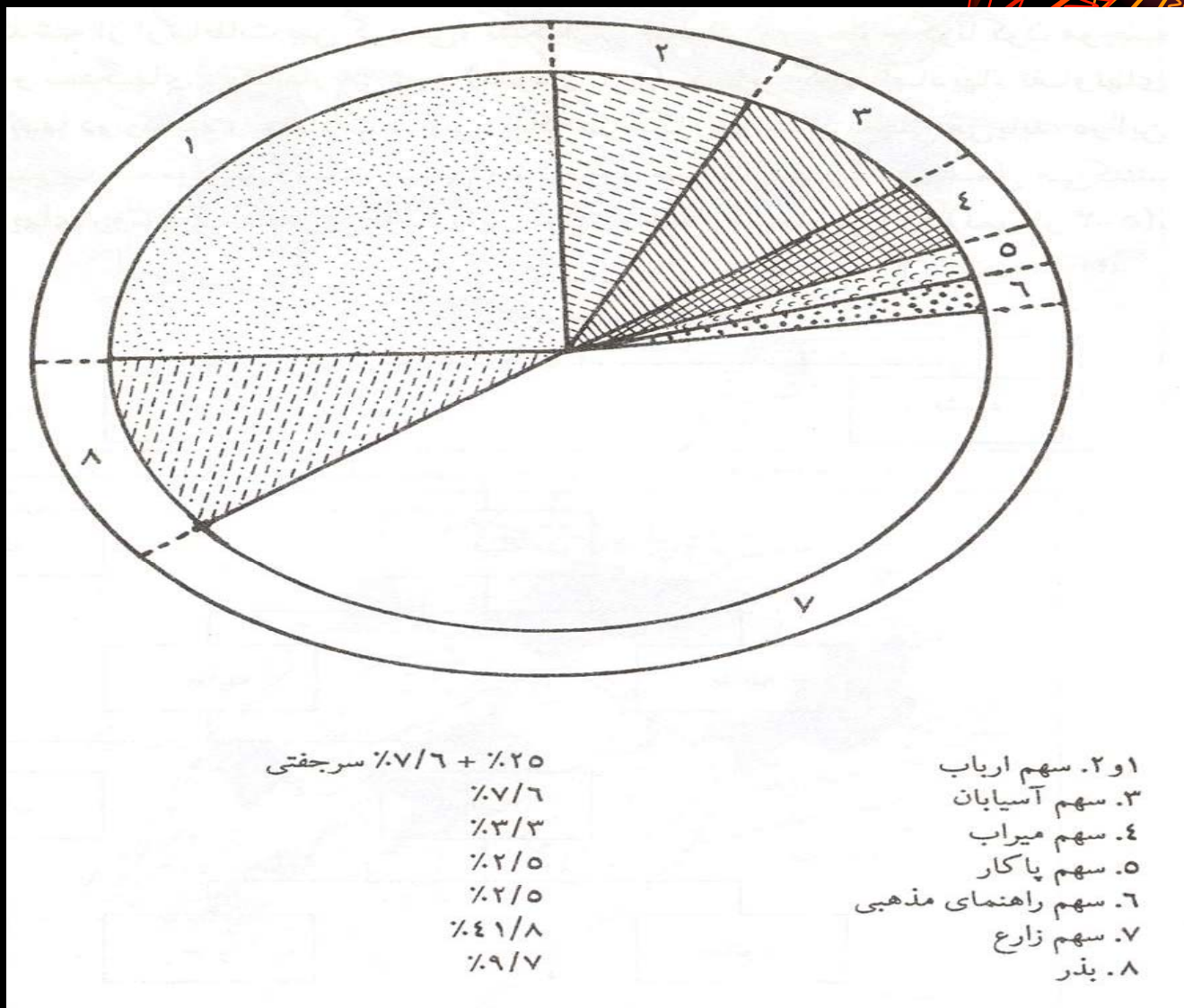
جدول ۱-۵

درصد از کل روستاها	تعداد روستاها	شکل مالکیت
۳/۹	۱۶۲۵	خالصه (املاک دولتی)
۱/۶	۶۲۲	خالصه (املاک سلطنتی)
۱/۷	۶۹۷	موقوفه
۲۴/۹	۱۰۳۸۴	اربابی (شش دانگ)
۹/۷	۴۰۱۹	اربابی (کمتر از شش دانگ)
۴۱/۳	۱۷۱۴۵	خرده مالکی
۱۶/۳	۶۶۷۵	مخلوط
۰/۶	۲۵۱	اشکال دیگر
۱۰۰	۴۱۴۱۸	جمع

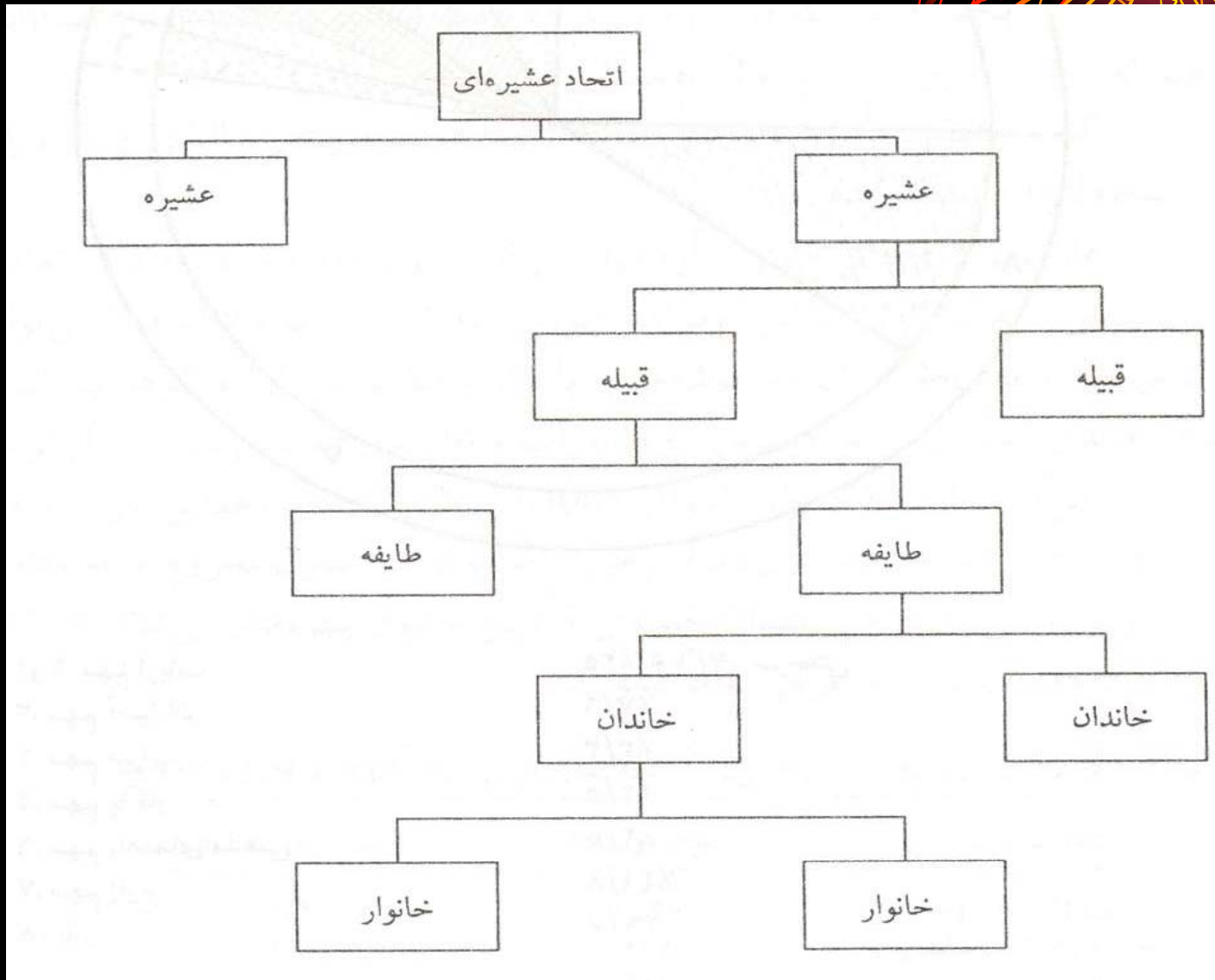

نمودار ۱-۵

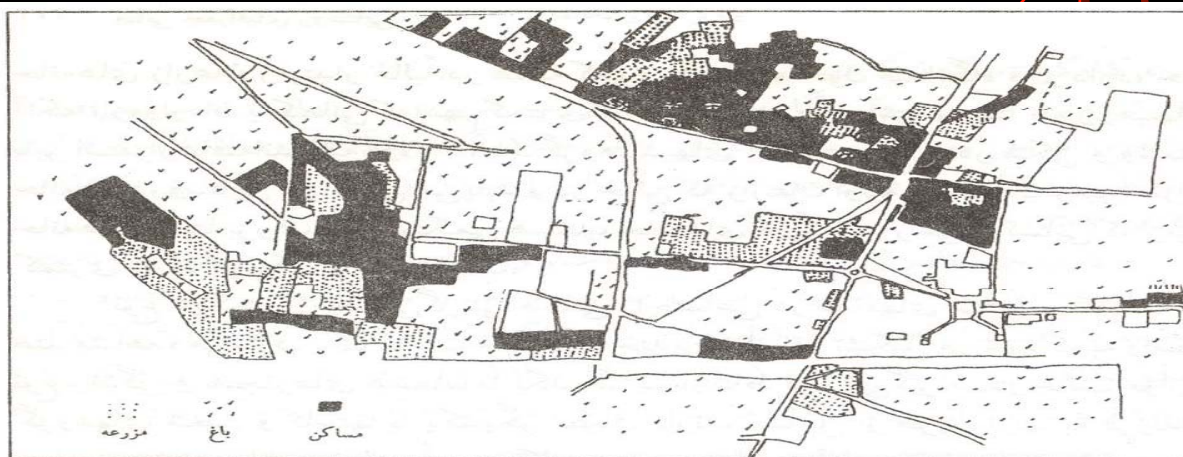

نمودار ۲-۵

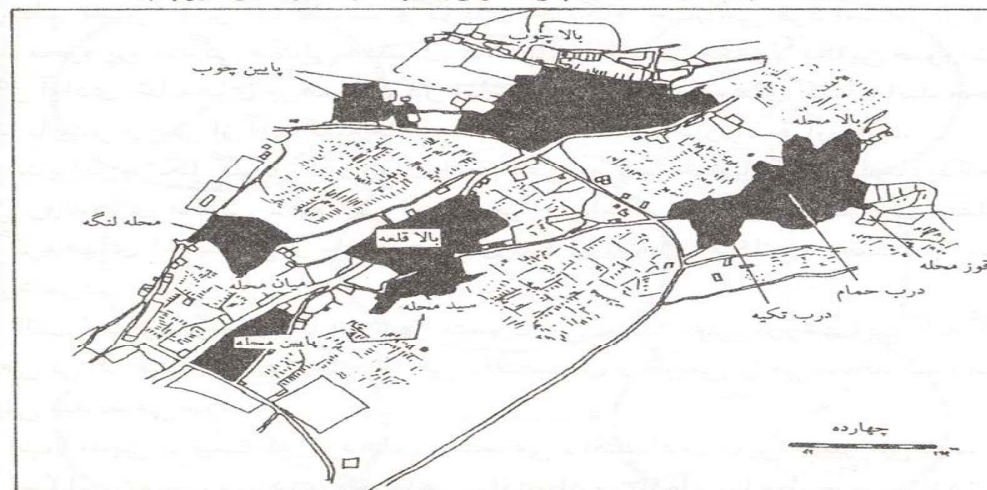

شکل گیری گروه های اجتماعی نه تنها حاصل کارکردها، بلکه همچنین حاصل روزهای مکانی - فضایی است.

الف) محله بندی درون قلعه و سپس گسترش به بیرون از آن (روستای داوورآباد).

ب) ادغام آبادیها و شکل گیری محله ها در آبادی جدید (روستای چهارده).

کنشهای متقابل گروههای اجتماعی و روندهای مکانی - فضایی :

۱- نحوه برخورد با ارزشها متحول می گردد

۲- کارکردهای اجتماعی- اقتصادی معین تغییر می یابد

۳- روندهای اجتماعی - اقتصادی تازه ای مطرح می شود

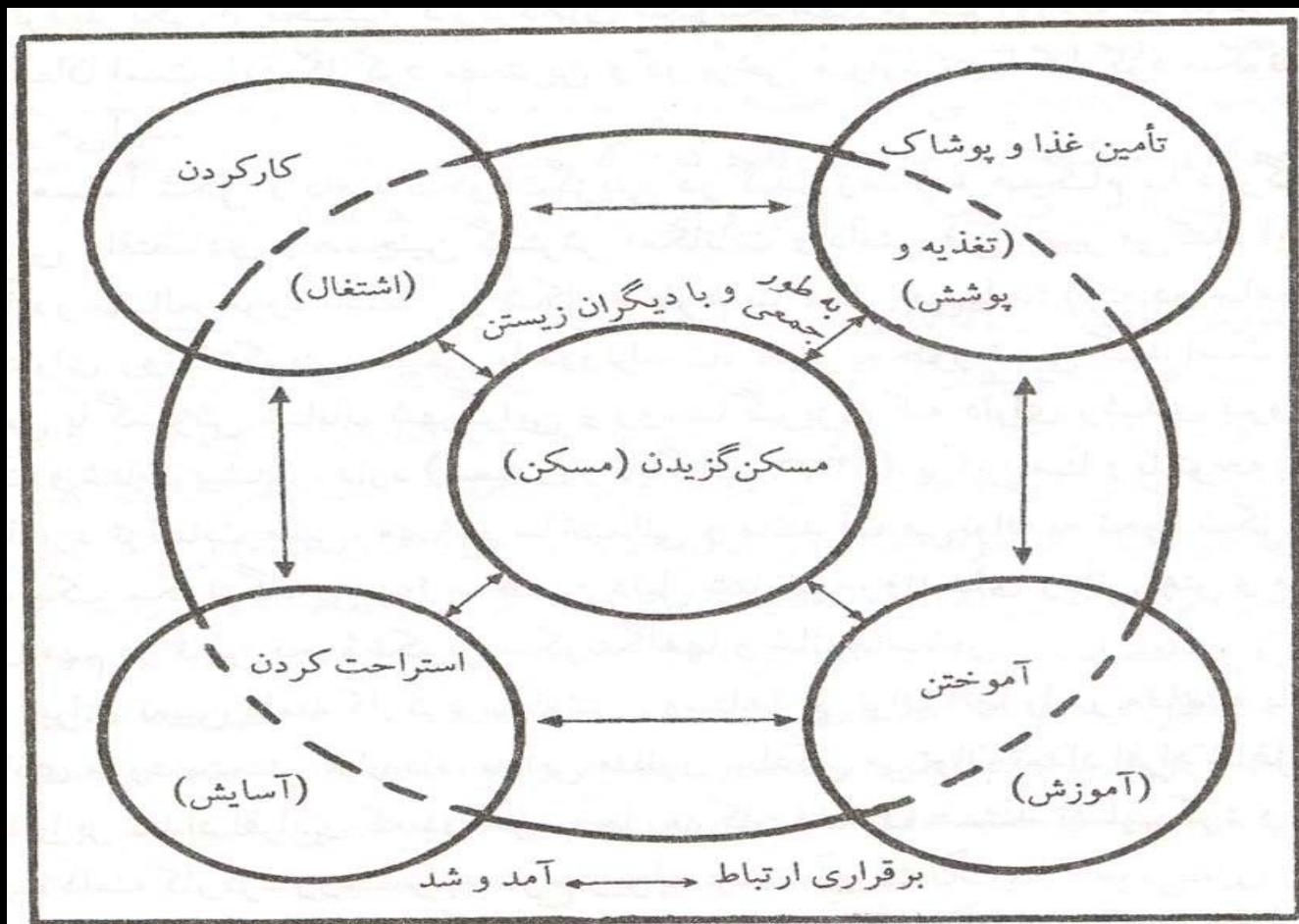
۴- الگوهای پایداری برپا می شود

نهایتا ساختارهای مکانی - فضایی تازه و متفاوتی را بوجود می آورد

کارکرد سکونتگاه‌های روستایی

کارکردهای اساسی سکونتگاه‌های روستایی به عنوان کانونهای زیستی برآوردن نیازهای اساسی زندگی است.

انواع کارکردهای سکونتگاههای روستایی

۱- کارکرد سکونتی

۲- کارکرد اقتصادی - تولیدی

۳- کارکرد خدماتی - تسهیلاتی

۴- کارکردهای استراحتگاهی - ارتباطی

کارکرد سکونتی

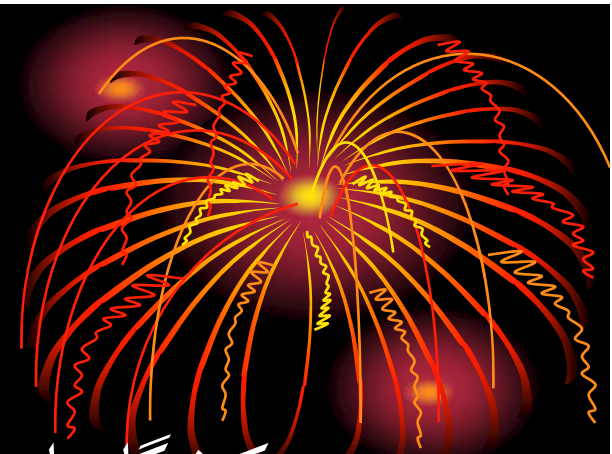
این کارکرد مهمترین کارکرد سکونتگاه است.

تعیین دامنه کارکرد روستا:

- روستاهایی که کارکرد سکونتی بر کارکرد اقتصادی غلبه دارد
- روستاهایی که کارکرد سکونتی و اقتصادی آنها برابر است

کارکرد اقتصادی - تولیدی

رده بندی سکونتگاههای روستایی از لحاظ کارکرد اقتصادی - تولیدی:

- سکونتگاههای با مشاغل کشاورزی
- سکونتگاههای صنعتی - صنایع دستی
- سکونتگاههای صرفا صنعتی
- سکونتگاههای صنعتی - خدماتی
- سکونتگاههای کشاورزی - صنعتی
- سکونتگاههای خدماتی

کارکرد خدماتی - تسهیلاتی

سلسله مراتب و سطوح گوناگون عرصه های روستایی عبارتند از:

سطح اول

- مکانهای مرکزی

سطح دوم

- مراکز میانی نقشی فرا ناحیه ای دارند

سطح سوم

- مراکز پایینی (نیمه کارکردی)

سطح چهارم

- مراکز کوچک خدماتی نقش فرا محلی دارند

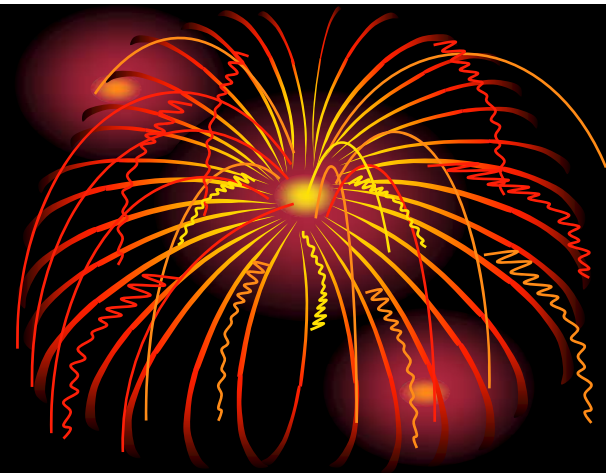
کارکردهای استراحتگاهی-ارتباطی

- برخی سکونتگاههایی که این کارکردها را دارند عبارتند از :
- سکونتگاههای توریستی، ورزشی
  - سکونتگاههای ارتباطی
  - سکونتگاههای زیارتگاهی و دیرهای مذهبی

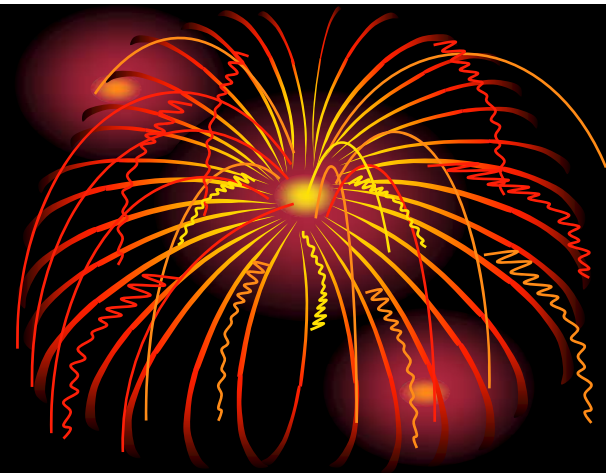
روابط اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی

در شناخت جنبه های اقتصادی روستاها مقوله هایی چون
حقوق مالکیت و بهره برداری از منابع، جایگاه و نحوه
عملکرد نیروی انسانی، انواع فعالیتها و... مورد توجه
است.

مالکیت و بهره برداری از منابع

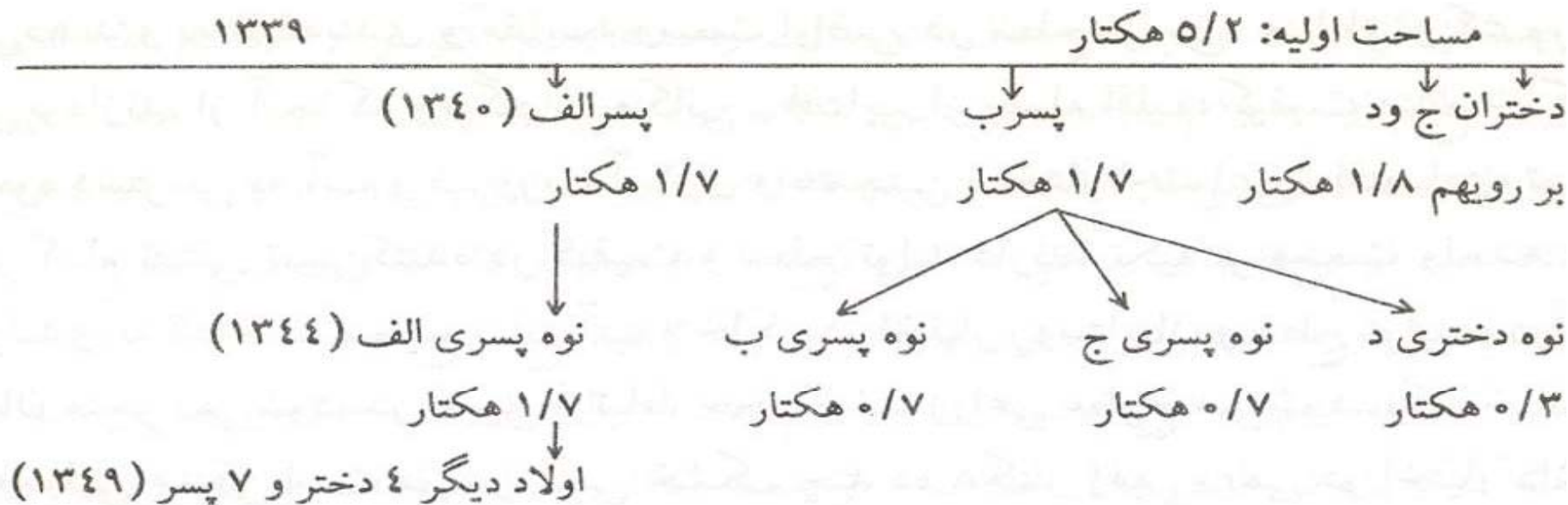
مالکیت نحوه بهره برداری از ابزار و منابع گوناگون، به ویژه آب و زمین است
و جنبه حقوقی و قانونی دارد از اشکال آن مالکیت جمعی است.

شکل امروزی مالکیت جمعی متأثر از ایدئولوژی سوسیالیستی است .
از مسایل مهم در حقوق مالکیت و تصرف منابع آب و زمین در اجتماعهای روستایی
ارث است .

جدول ۱-۵

وسعت مزارع وروابط نیروی کاری

وسعت واحدهای تولید زراعی از يك کشور به کشور دیگر در طول به دنبال تحولات اجتماعی – اقتصادی، سیاسی تغییر می کند

جدول ۲-۵

وسعت به هکتار	۱۹۴۹				۱۹۸۰			
	تعداد (۱۰۰۰ واحد)	درصد	مساحت (۱۰۰۰ هکتار)	درصد	تعداد (۱۰۰۰ واحد)	درصد	مساحت (۱۰۰۰ هکتار)	درصد
۲-۱	۳۰۵/۷	۱۸/۶	۴۴۲/۱	۳/۳	۱۰۲/۹	۱۲/۹	۱۴۴/۵	۱/۲
۵-۲	۵۵۳/۱	۳۳/۶	۱۸۲۸/۷	۱۳/۷	۱۵۴/۹	۱۹/۴	۵۱۴/۹	۴/۲
۱۰-۵	۴۰۳/۷	۲۴/۵	۲۸۶۰/۱	۲۱/۵	۱۴۹/۱	۱۸/۷	۱۰۸۶/-	۸/۹
۲۰-۱۰	۲۵۶/۲	۱۵/۶	۳۵۴۳/۲	۲۶/۷	۱۸۱/۳	۲۲/۷	۲۶۳۵/۲	۲۱/۷
۳۰-۲۰	۷۲/۲	۴/۴	۱۷۳۹/۵	۱۳/۱	۱۰۲/۶	۱۲/۹	۲۵۰۷/۸	۲۰/۶
۵۰-۳۰	۴۰/۳	۲/۴	۱۵۰۴/۵	۱۱/۳	۷۵/۳	۹/۴	۲۸۳۵/۲	۲۳/۳
۱۰۰-۵۰	۱۲/۶	۰/۸	۸۱۷/۳	۶/۲	۲۶/۹	۳/۴	۱۷۳۶/۲	۱۴/۳
ش از ۱۰۰	۳/-	۰/۲	۵۴۴/۱	۴/۱	۴/۴	۰/۶	۷۱۲/۶	۵/۹
جمع	۱۶۴۶/۸	۱۰۰	۱۳۲۷۹/۶	۱۰۰	۷۹۷/۴		۱۲۱۷۲/۴	۱۰۰

روابط نیروی کار روستا، چگونگی بکارگیری نیروی انسانی در روند تولید يك واحد زراعی است. رایج ترین اشكال آن: كار خانوادگی، تعاونی، كار روزمزدی است.

جدول ۳-۵

وسعت به هکتار*	كل		اختصاصی		شراكتی		دولتی - نیمه دولتی	
	تعداد (به هزار)	درصد	تعداد (به هزار)	درصد	تعداد (به هزار)	درصد	تعداد (به هزار)	درصد
کمتر از ۱	۵۰۱/۲	۱۹/۵	۴۷۴/۶	۹۴/۷	۲۶/۶	۵/۳	—	—
۱-۲	۳۸۸/۷	۱۵/۱	۳۶۳/۲	۹۳/۴	۲۵/۴	۶/۵	۰/۱	۰/۱
۲-۵	۶۵۴/۹	۲۵/۵	۶۱۰/۹	۹۳/۳	۴۳/۹	۶/۷	۰/۱	—
۵-۱۰	۴۷۸/۲	۱۸/۶	۴۴۰/۵	۹۲/۱	۳۷/۷	۷/۹	—	—
۱۰-۲۵	۴۴۹/۴	۱۷/۵	۴۰۵/۶	۹۰/۳	۴۳/۷	۹/۷	۰/۱	—
۲۵-۵۰	۷۰/۵	۲/۷	۵۶/۱	۷۹/۶	۱۴/۴	۲۰/۴	—	—
۵۰-۱۰۰	۲۱/—	۰/۸	۱۵/—	۷۱/۴	۵/۹	۲۸/۱	۰/۱	۰/۵
۱۰۰ و بیشتر	۷/۳	۰/۳	۴/۷	۶۴/۴	۲/۴	۳۲/۹	۰/۲	۲/۷
جمع	۲۵۷۱/۲	۱۰۰	۲۳۷۰/۶	۹۲/۲	۲۰۰	۷/۸	۰/۶	—

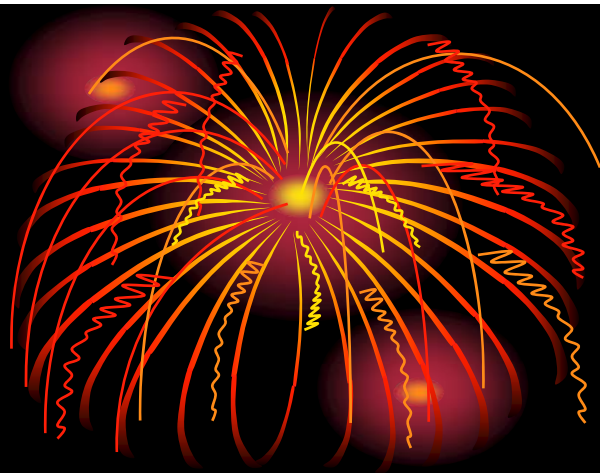
شیوه های تولید زراعی

این شیوه بیانگر صورتبندیهای گوناگون روابط اجتماعی - اقتصادی است. به فرهنگ، اهمیت و نقش ابزار و فنون رایج تولید در اجتماعات روستایی بستگی دارد.

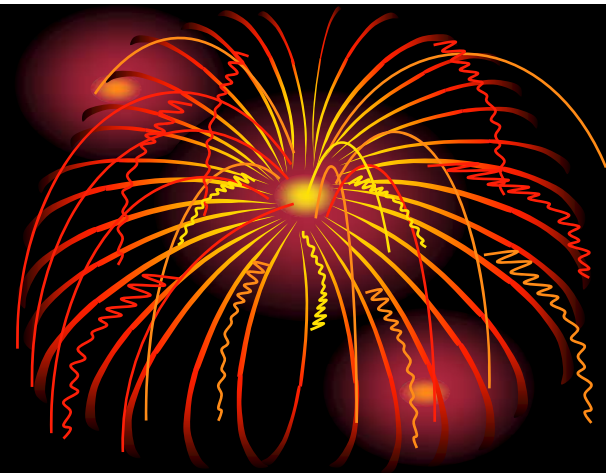
انواع شیوه های تولید زراعی

- شیوه بهره برداری طایفه ای – ایلی
- شیوه بهره برداری خانوادگی
- شیوه بهره برداری فئودالی
- شیوه بهره برداری سرمایه داری
- شیوه بهره برداری اشتراکی

شیوه بهره برداری طایفه ای-ایلی

این شیوه مبتنی بر مالکیت جمعی طایفه، ایل یا اجتماع
روستایی که با حقوق بهره برداری هریک از خانوارها
مشخص می شود.

شیوه بهره برداری خانوادگی

این شیوه مبتنی بر مالکیت فردی و کشت و ورز در قطعات خانوادگی است.

دو شیوه فرعی دارد:

- اقتصاد دهقانی مبتنی بر کار و تولید خانوادگی

- مزرعه داری مبتنی بر اقتصاد بازار

شیوه ی بهره برداری فئودالی

طبقه مرفه دارای مالکیت منابع ، طبقه بدون قدرت و بی زمین را تحت سلطه دارند .

طبقات جامعه فئودالی عبارتند از:

اشراف و روحانیون کلیسا

دهقانان ، خرد مالکان

روستاییان بی زمین

شیوه بهره برداری سرمایه ای

اساس این شیوه کاهش هزینه ها و افزایش سوداست.
انواع آن عبارتند از :

- پلانتاز
- واحد های بزرگ دامداری
- کشت تجاری
- واحدهای بزرگ مکانیزه

شیوه بهره برداری اشتراکی (جمعی)

این شیوه شامل ۳ دسته می باشد :

- بهره برداری تعاونی از جمله مشاورهای اسرائیلی
- بهره برداری سوسیالیستی از جمله کلخوز ها و ساخوز ها
- بهره برداری کمونیستی در کشور چین و کیبوتصهای اسرائیلی

خودآزمایی فصل پنجم

۱- نخستین مانع در مطالعه ویژگیهای جمعیتی سکونتگاههای روستایی چیست؟

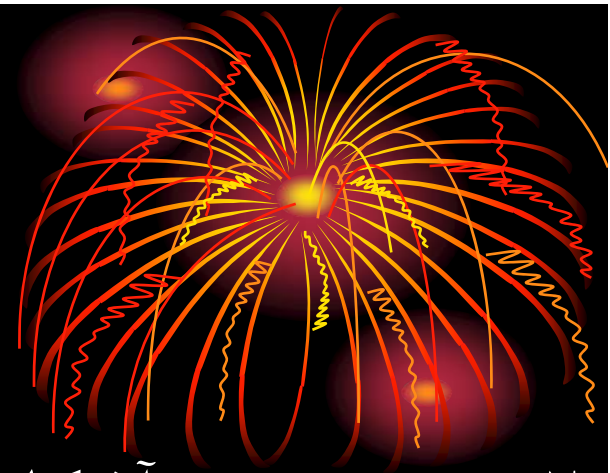
الف: عدم اعتماد به داده های کلی موجود

ب: عدم دسترسی به آمار کافی در سطح روستاها

ج: ماهیت پدیده های جمعیتی

د: عامل زمان

۲- چه چیزی آشکارا باعث تمایز فعالیت روستایی نسبت به فعالیت شهری است ؟

الف: تعدد فعالیت در روستا

ب: نوع فعالیت در روستا

ج: درآمد حاصل از فعالیت

د: زمان و طول مدت فعالیت

۳- مراکز میانی در سکونتگاههای روستایی با کارکرد خدماتی
– تسهیلاتی چه نقشی دارند؟

الف: فرامحلی

ب: مکانهای مرکزی

ج: فراناحیه ای

د: نیمه کارکردی

۴- اقتصاد دهقانی و مزرعه داری از انواع کدام شیوه بهره برداری است ؟

الف: طایفه ای – ایلی

ب: فئودالی

ج: سرمایه داری

د: خانوادگی

۵- تولید محصولات زراعی و روند تبدیل و بازاریابی آنها
تعریف کدام نوع شیوه بهره برداری سرمایه ای است ؟

الف: پلانتاژ

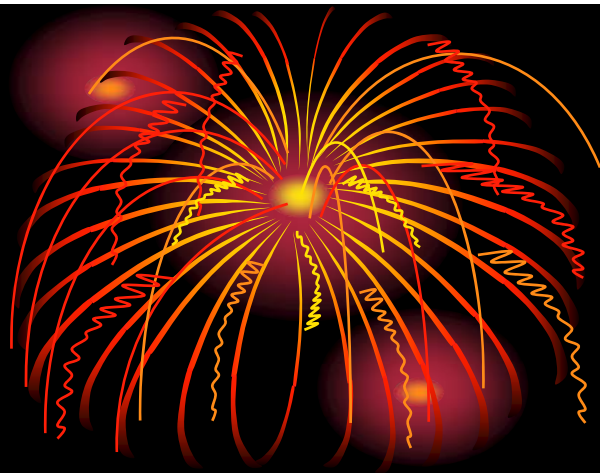
ب: واحد بزرگ دامداری

ج: کشت تجاری

د: واحد های بزرگ مکانیزه

پاسخ خودآزمایی فصل پنجم

۱- ب

۲- الف

۳- ج

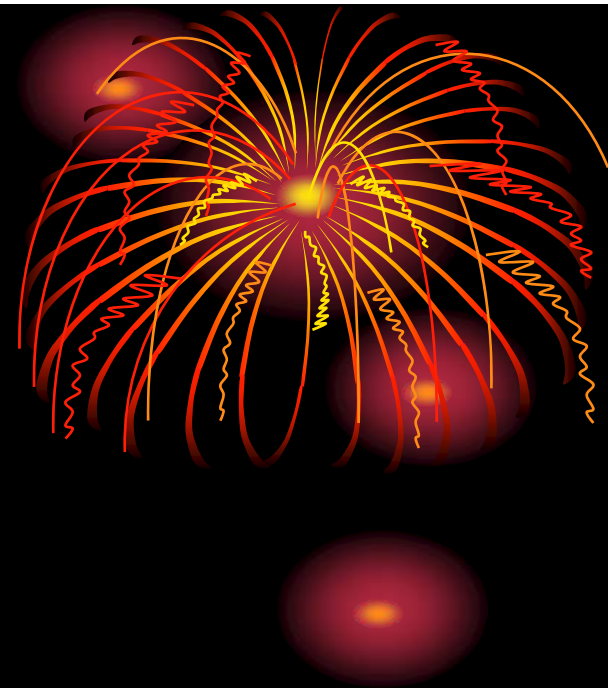
۴- د

۵- ج

فصل ششم

روابط شهر و روستا

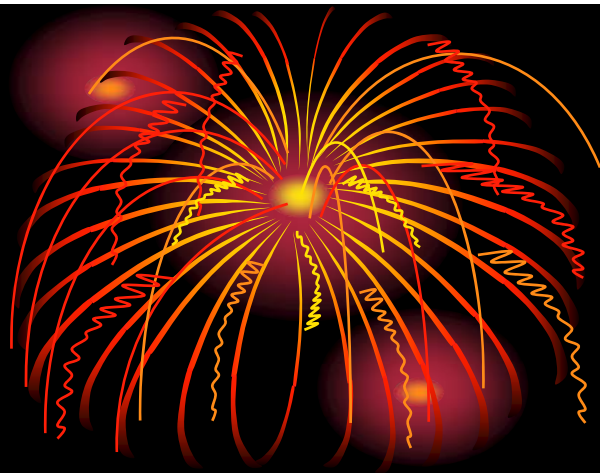
هدف کلی فصل ششم

توضیح شهرنشینی و شروع و تشدید روند شهرگرایی هم
چنین بررسی مدل‌های روابط شهر و روستا و توضیح یکایک
آنها می باشد.

مقدمه

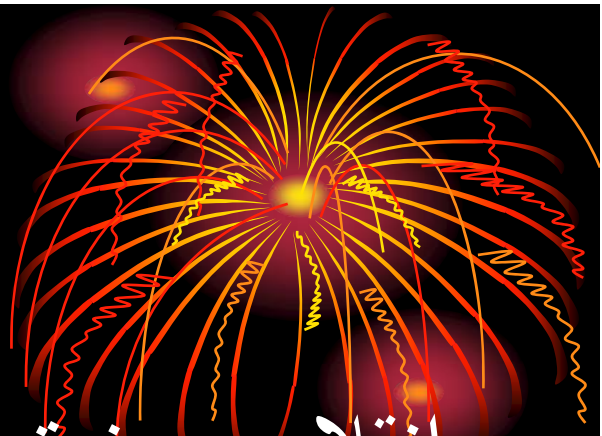
شهرگرایی با زندگی روستایی مرتبط و روندی اجتماعی -
اقتصادی است که شیوه زندگی، رفتار و عملکرد، اشکال
ساختمانی آنها و ... در سکونتگاههای روستایی تقلیدی
شود .

در حقیقت نحوه و دامنه روابط موجود میان شهر و روستا به
صورت‌های گوناگون بر شکل پذیری، رشد و توسعه
سکونتگاه‌های روستایی و همچنین بر روابط درونی و
بیرونی آنها اثر می‌گذارد .

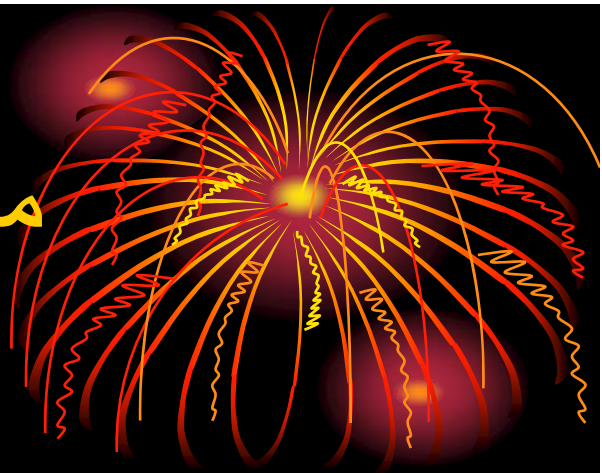

انقلاب صنعتی در کشورهای شمال، به مهاجرت‌های
روستایی- شهری و گسترش شهرنشینی و شهرگرایی
دامن زد.

در کشورهای جنوب روند نادرست صنعت گرایی باعث
تشدید این مسئله شد.

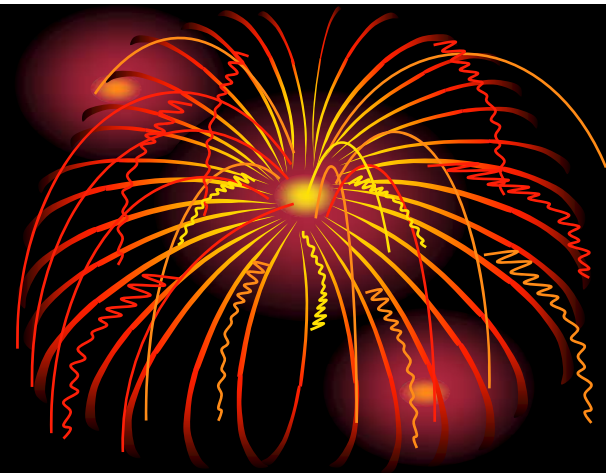
مدلهای بررسی روابط شهر و روستا

- ۱- مدل بازماندگی
- ۲- مدل دوگانگی
- ۳- مدل پیوستگی
- ۴- مدل‌های کارکردی

مدل بازماندگی

در این مدل روستا بصورت شهر در نیامده و با آن تفاوت‌های اساسی دارد .

نکاتی که به آن توجه نمی شود

۱- يك سرزمین متشکل از نواحی متفاوت که هر کدام قابلیت خاص خود را دارد.

۲- شهر و روستا هر کدام کیفیت زندگی و کارکردهای خاص خود را دارند.

۳- تکامل و توسعه اجتماعی- اقتصادی گسترش تک بعدی شهر نیست.

۴- روستا و شهر مکمل هم می باشند.

مدل دوگانگی

این مدل بر تضادهای بنیادی شهر و روستا، دوگانگی جوهری
رشد شهری و روستایی تاکید دارد.

بررسی دوگانگی بر اساس تفاوت‌های زیر:

- تفاوت‌های بنیادی اقتصادی

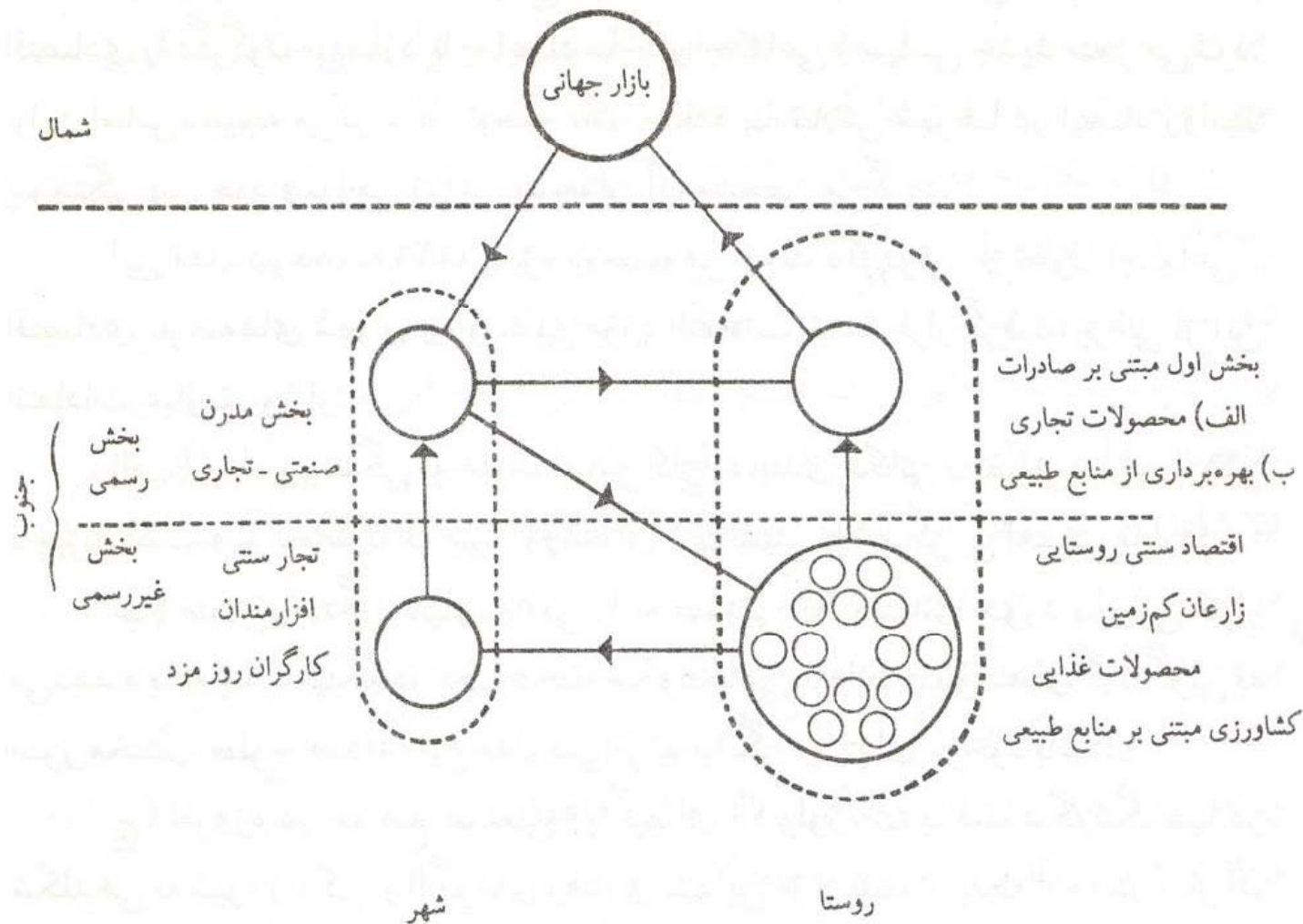
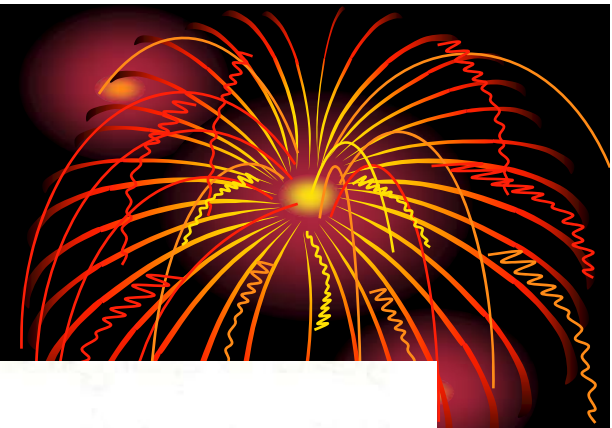
- تفاوت‌های به کارگیری فنون و سطح برخورداری از دانش فنی

- نابرابری تقسیم قدرت و جایگاه حقوقی – قانونی

- تفاوت‌های قومی، فرهنگی و اجتماعی

نمودار ۱-۶

مدل پیوستگی

نابرابریهای شهر و روستا به عنوان تضاد و نوع واحد
سکونتگاهی مطرح نمی باشد و به عنوان مراحل
مختلف و تدریجی يك روند تکاملی بررسی می شوند .
مدل بر اساس نظریات «ویرت» است .

مدلهای کارکردی

در این مدل شهروروستا با هم مرتبط و بهم وابسته اند .
انواع آن:

- مکان مرکزی

- حوزه نفوذ

- حومه

مدل مکان مرکزی

اصول مرکزیت توسط کریستالر مطرح شد .

رده بندی مراکز در این مدل:

-بسیار کوچک (آبادیهای کوچک)

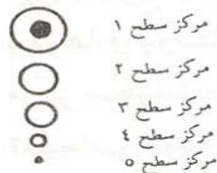
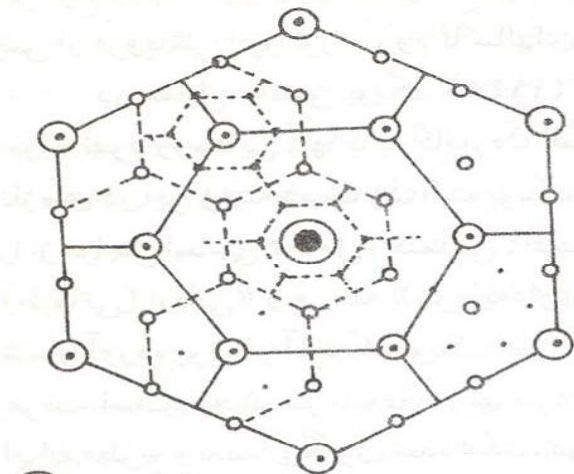
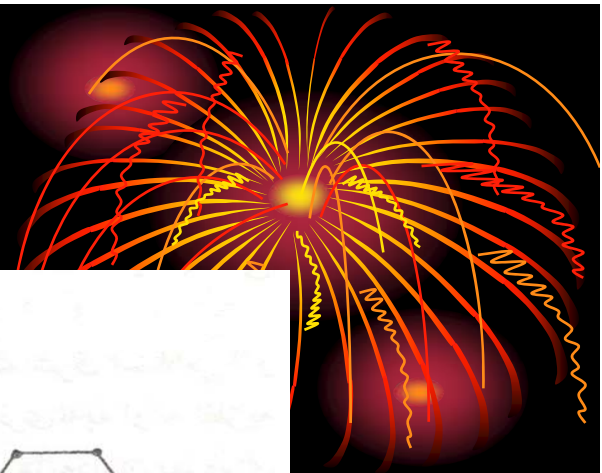
-کوچک

-متوسط

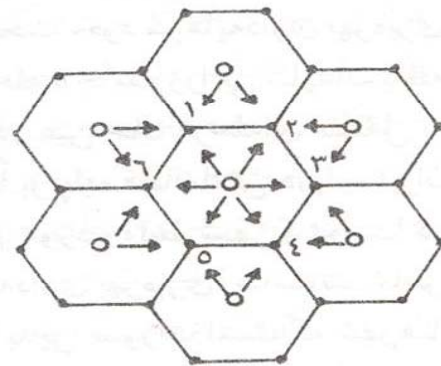
-بزرگ

نمودار ۲-۶

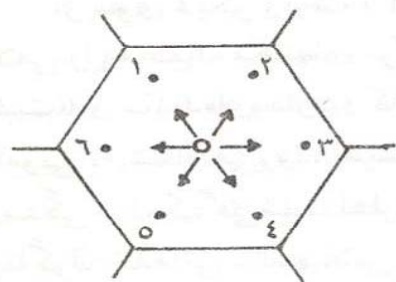

۱. مدل اولیه مکانهای مرکزی (کریستالر، ۱۹۶۸).

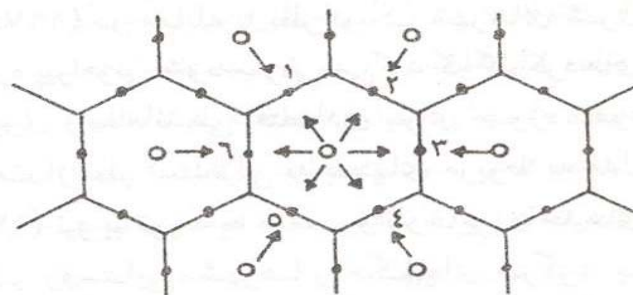
الف) اصل بازاریابی

$k=3$

ج) اصل اداری - تشکیلاتی

$k=7$

ب) اصل آمد و شد (حمل و نقل)

$k=4$

مدل حوزه نفوذ

در این مدل کارکرد تدارکاتی روستا برای شهر مورد تاکید است و براساس نظریات فون تونن می باشد .

مدل حومه

در این مدل روستا برخی کارکرد های شهر را عهده دار است
روستاها مستقیماً تحت تاثیر سکونتگاههای شهری بوده کم
و بیش در ضایعات زندگی شهری سهم است .

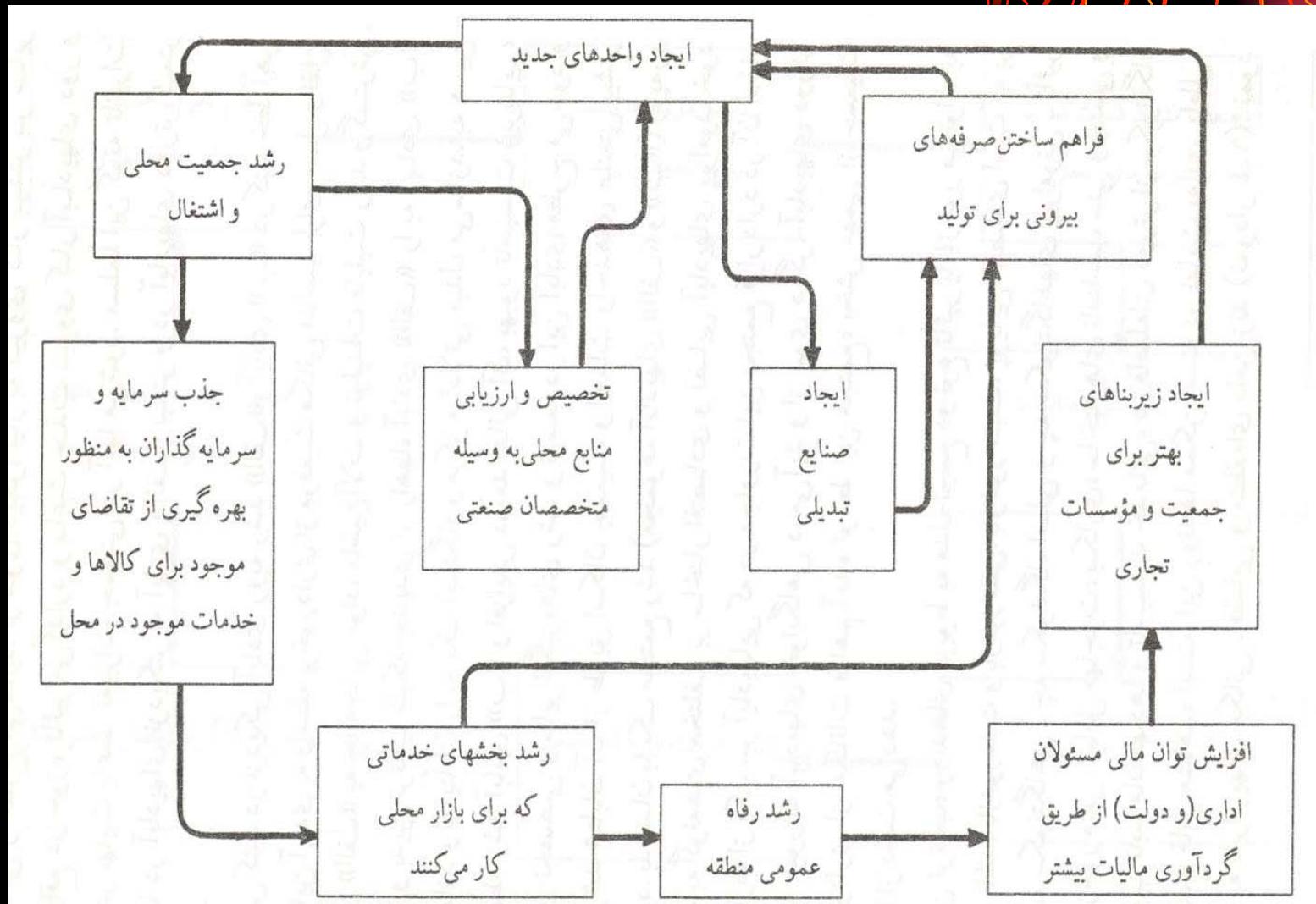
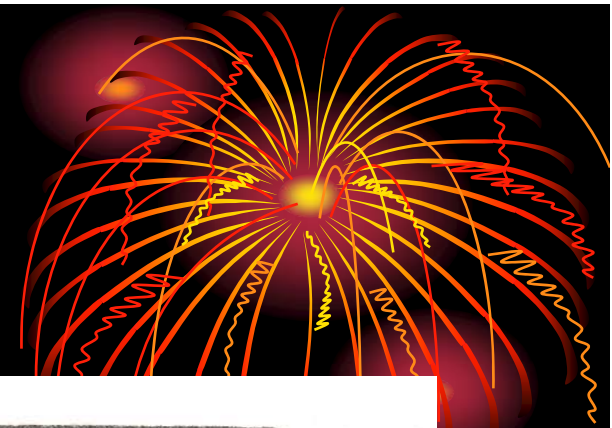
مدل تجمع (انباشت)

مدل تجمع در اصل روندی پویا دارد پیش شرط اولیه این مدل
وجود يك ساختار اجتماعی – اقتصادی مبتنی بر روابط
سرمایه داری و اساس آن بر اقتصاد بیرونی استوار است .

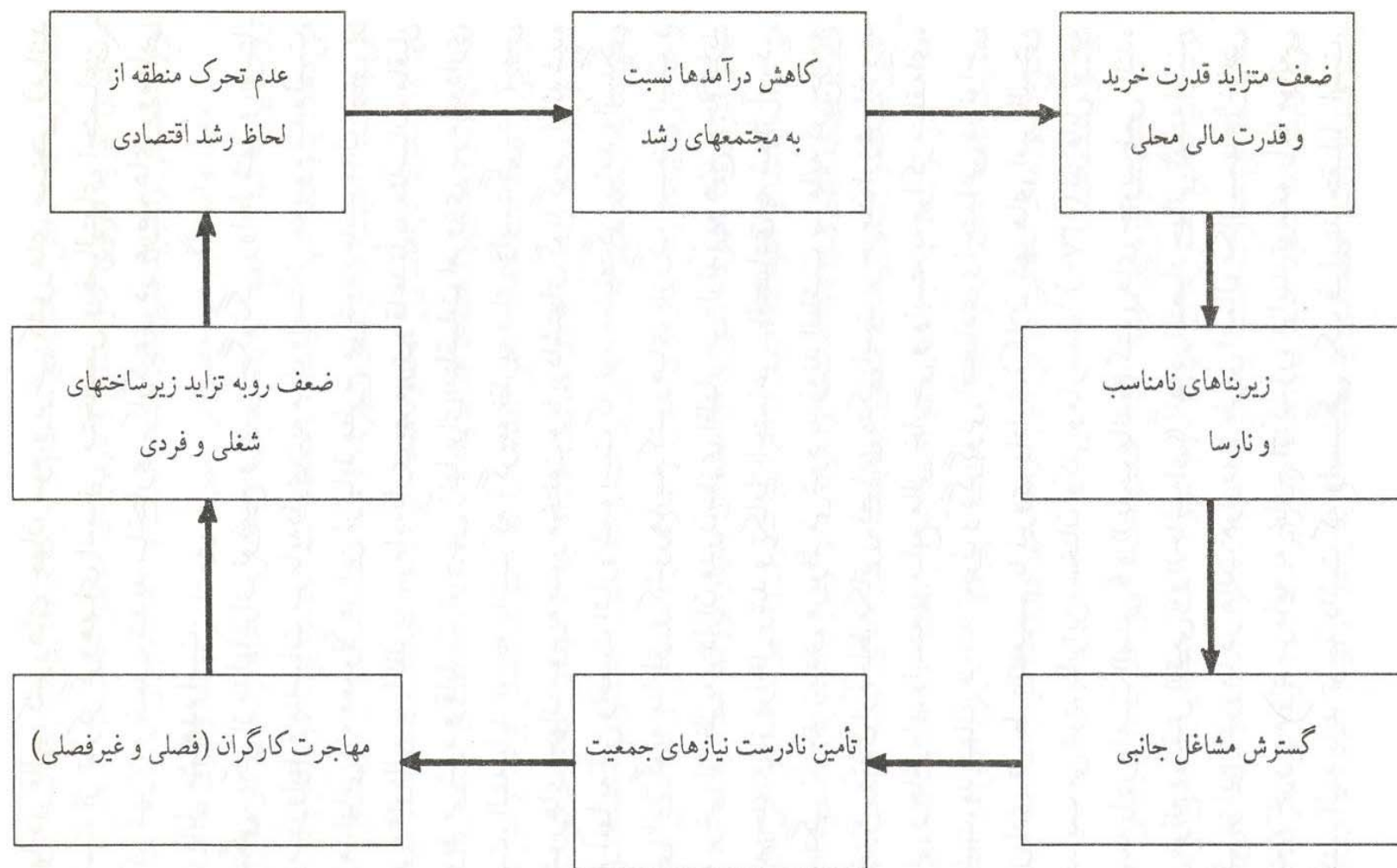
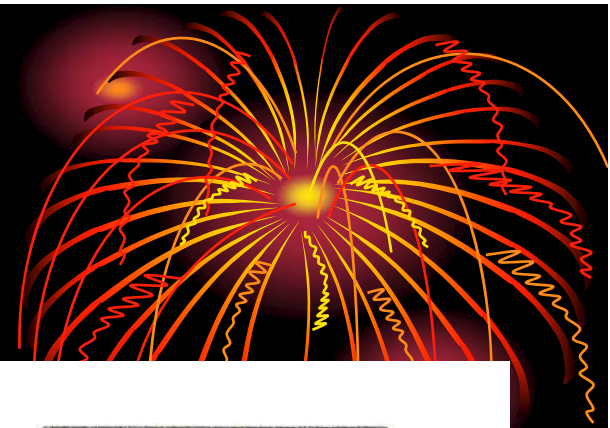

نمودار ۳-۶

نمودار ۴-۶

مدل وابستگی

نظریه وابستگی به روندانباشت سرمایه در جوامع صنعتی
امروزی مربوط است از لحاظ مکانی – فضایی متکی بر
جریان ارزش افزوده تولید کنندگان محلی و وابسته به
منابع مالی خارجی است .

مدل مرکز- پیرامون

این مدل بر نظریات پریش درباره توسعه نیافتگی
کشورهای جهان سوم استوار است دو جزء اصلی نظام
سکونتگاهی مبتنی بر این مدل عبارتند از :

-مرکز

-پیرامون

نمودار ۵-۶

کشورهای توسعه نیافته

مراکز

شهرها به عنوان واحد رشد
(با صنایع امروزی و تمرکز قدرت)
فعالیت صادراتی

حاشیه

از لحاظ پراکندگی مکانی شامل
حوزه‌های نفوذ و فعالیتهای
کشاورزی واپس مانده.
از لحاظ اجتماعی شامل بیکاران
و سکنه حلی آبادها

شرکتهای بزرگ بازرگانی

انتقال فرهنگ

مرکز

حاشیه

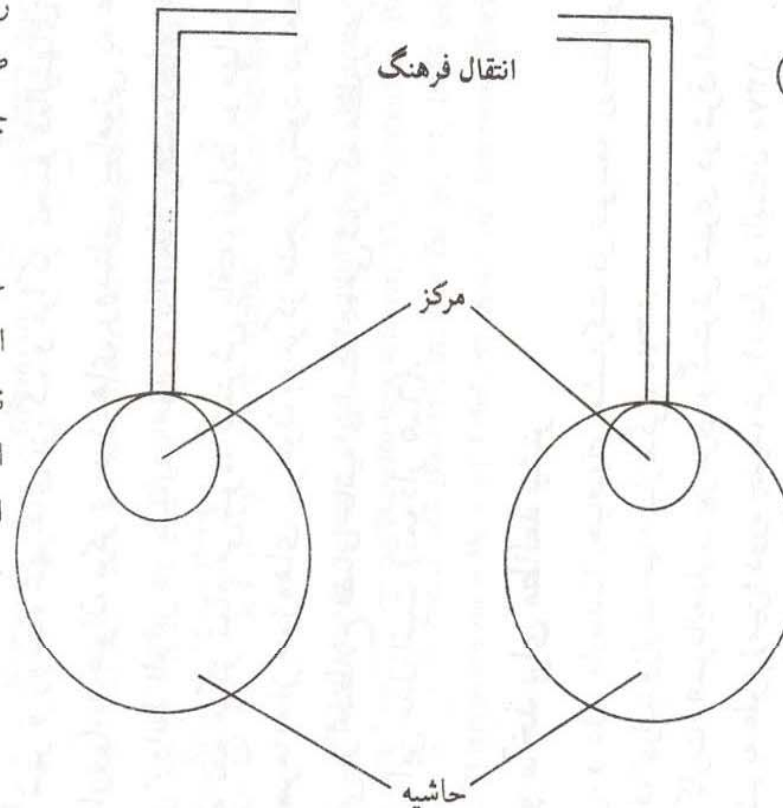
کشورهای صنعتی

مرکز متروپل

رشد اقتصادی، تمرکز واحدهای
صنعتی، تمرکز قدرت و تمرکز
جمعیت

حاشیه

از لحاظ پراکندگی مکانی شامل
نواحی کوهستانی و قسمتهایی از
اروپای جنوبی
از لحاظ اجتماعی شامل گروههای
حاشیهای، کهنسالان و کارگران
خارجی (جهان سوم)

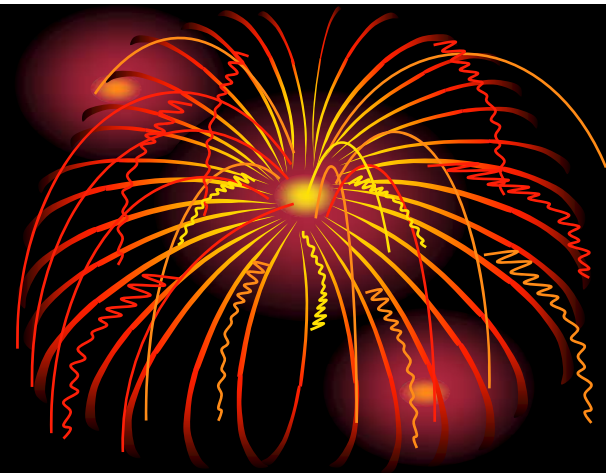

مدل مرکز - پیرامون به عنوان مدلی برای بررسی نحوه
سازمان پذیری فضایی فعالیت انسانی مبتنی بر توزیع
نامتعادل و نابرابر قدرت اقتصادی و اجتماعی در مقیاسهای
دیگر قابل بررسی است .

خودآزمایی فصل ششم

۱- در کشورهای شمال چه رویدادی به شهرگرایی دامن زد؟

الف: جنگ جهانی دوم

ب: انقلاب صنعتی

ج: فعالیتهای عمده بازرگانی در شهرها

د: تجمع امکانات در شهرها

۲- کدام مدل شهر و روستا را در برابر هم قرار می دهد ؟

الف: مدل بازماندگی

ب: مدل پیوستگی

ج: مدل دوگانگی

د: مدل کاربردی

۳- مدل حوزه نفوذ براساس نظریات کدام دانشمند زیر است ؟

الف: ویرت

ب: هیلهورست

ج: فوچن لو

د: فون تونن

۴- اساس مدل تجمع (انباشت) چیست ؟

الف: اقتصاد بیرونی

ب: روابط سرمایه داری

ج: وجود يك ساختار اجتماعی – اقتصادی

د: اقتصاد درونی

۵- منظور از فضای حاشیه ای در چهارچوب مدل مرکز –
پیرامون چیست ؟

الف : عرصه های شهری

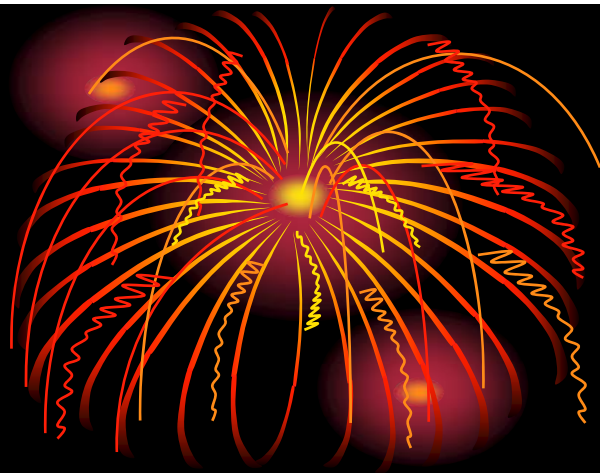
ب: عرصه روستایی

ج: کشورهای صنعتی

د: کشورهای غیر صنعتی

پاسخ خودآزمایی فصل ششم

۱- ب

۲- ج

۳- د

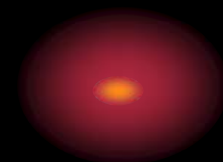
۴- الف

۵- ب

فصل هفتم

برنامه ریزی و توسعه روستایی

هدف کلی فصل هفتم

آشنایی با سازماندهی گروه‌های انسانی، منشا تاریخی برنامه ریزی ناحیه‌ای و روند شکلگیری و تکامل آن در طول زمان و ضرورت برنامه ریزی توسعه روستایی می باشد.

آشنایی با مشکلات و مسائل مشابه به کشورهای جنوب و
آشنایی با مفاهیم و اهداف توسعه روستایی است.

مقدمه

از سرچشمه های تاریخی برنامه ریزی ناحیه ای برنامه های آباد سازی آلمان است .

جنبش باغ شهر (۱۸۹۸) در انگلستان زمینه ساز برنامه ریزی فضایی است.

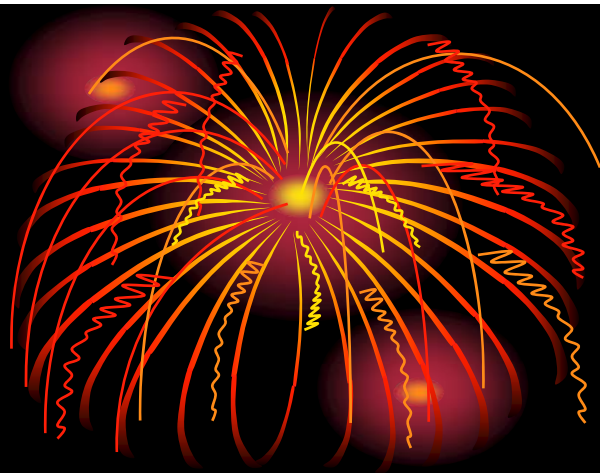

فرا ترازا رو پابر نامه ریزی مکانی-فضایی در سطح
ملی، منطقه ای، محلی مورد توجه نمی باشد.

مفاهیم و اهداف توسعه روستایی

دستیابی به توسعه درگرو موفقیت‌های زیر:

- رشد چشمگیر اقتصادی

- برخورداری از دانش فنی بسیار

- برقراری تعادل مکانی-فضایی در سطوح محلی، منطقه
ای، ملی

-دستیابی به رفاه اجتماعی-اقتصادی و تعالی فرهنگی
افراد و گروهها

-تکاپو در جهت مدرن سازی مداوم جامعه و بهبود روابط
اجتماعی-اقتصادی

تعریف مهاتما گاندی تنها تعریفی که تمامی جنبه ها را در
خود دارد .

« تبدیل روستاها به مکانهای قابل زیست و متناسب با رشد و
تعالی انسانها »

رویکرد توسعه یکپارچه روستایی از آنجا که بر هماهنگ
سازی تمام جنبه ها و اجزای زندگی و فعالیت و بهره
گیری از منابع انسانی و محیطی تاکید می ورزد اصولاً
رویکردی سیستمی بشمار می رود .

خود آزمایی فصل هفتم

- ۱- زمینه ساز برنامه ریزی فضایی چیست ؟
الف: جنبش باغ شهر انگلستان سال ۱۸۹۸
ب: کمیسیون عرصه های سبز در دوسلدورف
ج : اتحادیه برنامه ریزی مکانی سوئیس
د : اتحادیه برلین بزرگ

۲- اولین پیامد نرخ فزاینده رشد جمعیت در کشورهای جنوب چیست ؟

الف: نیاز به تولیدات کشاورزی بیشتر

ب: نرخ بالای بیکاری

ج: بارتکفل نسبتاً بالا

د: سطح نازل زندگی

۳- جهانی شدن مقوله توسعه و طرح مسائل توسعه یافتگی
بعضی کشورها از چه زمانی آغاز شد ؟

الف: پس از انقلاب صنعتی

ب: پس از جنگ جهانی دوم بدنبال بحثهای اساسی در دوره
بازسازی

ج: در جریان بازسازی اروپا

د: دهه ۱۹۶۰

۴- رویکرد توسعه یکپارچه روستایی اصولاً چه نوع گرایشی است ؟

الف: سیستمی

ب: بخشی

ج: محلی

د: منطقه ای

۵- اولین کوششها برای برنامه ریزی فضایی در اروپا چه زمانی صورت گرفت ؟

الف: پس از انقلاب صنعتی

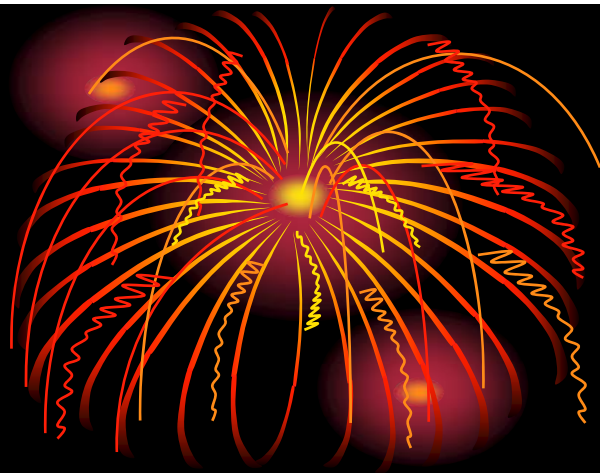
ب: بین دو جنگ جهانی

ج : پس از جنگ جهانی دوم

د: دهه های آغازین قرن بیستم

پاسخ خودآزمایی فصل هفتم

۱- الف

۲- ج

۳- ب

۴- د

۵- ب